

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Pedagogická fakulta

Katedra českého jazyka a literatury

STYLISTICKÁ ANALÝZA SLAVNOSTNÍCH PROJEVŮ

The stylistic analysis of the orations

Vedoucí práce: PhDr. Pavla Chejnová, PhD.

Autor: Anna Procházková
Jerevanská 2599 Kladno
Čj - D
Prezenční studium

Rok dokončení: 2010

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury.

V Praze dne :

Podpis:.....

Prohlašuji, že elektronická verze je identická s verzí tištěnou.

V Praze dne :

Podpis:.....

OBSAH

Obsah	4
Úvod	6
1 Teoretická část	7
1.1 Pojetí stylových faktorů	7
1.2 Objektivní stylové faktory	10
1.2.1 Základní funkce komunikátu	10
1.2.2 Užitá forma komunikátu	11
1.2.3 Kód jazykové komunikace	12
1.2.4 Ráz komunikátu	13
1.2.5 Místo a čas komunikace	14
1.2.6 Adresáti	15
1.2.7 Míra spontánnosti a připravenosti komunikace	16
1.3 Subjektivní stylové faktory	17
1.4 Hodnocení stylových faktorů	20
2 Charakteristika projevů	22
3 Praktická část	23
3.1 Projev č. 1	23
3.1.1 Analýza z hlediska objektivních stylových faktorů	23
3.1.2 Analýza z hlediska subjektivních stylových faktorů	26
3.2 Projev č. 2	29
3.2.1 Analýza z hlediska objektivních stylových faktorů	29
3.2.2 Analýza z hlediska subjektivních stylových faktorů	33
3.3 Projev č. 3	36
3.3.1 Analýza z hlediska objektivních stylových faktorů	36
3.3.2 Analýza z hlediska subjektivních stylových faktorů	39

3.4 Projev č. 4	42
3.4.1 Analýza z hlediska objektivních stylových faktorů	42
3.4.2 Analýza z hlediska subjektivních stylových faktorů	45
3.5 Projev č. 5	47
3.5.1 Analýza z hlediska objektivních stylových faktorů	47
3.5.2 Analýza z hlediska subjektivních stylových faktorů	50
4 Závěr	52
Resumé	54
Bibliografie	55
Příloha	56
Klíčová slova	62

ÚVOD

Jako téma své bakalářské práce jsem si zvolila stylistickou analýzu slavnostních projevů. Usiluji o analýzu na základě objektivních a subjektivních stylových faktorů, přičemž se snažím zachytit jejich působení na výslednou formu komunikátů, rysy společné a odlišné všem projevům.

Výchozím materiálem se pro mě staly slavnostní projevy, které jsem získala od svých přátel (projev č. 1, projev č. 2) a na uvedených internetových stránkách (projev č. 3, projev č. 4, projev č. 5).

První část práce se věnuje stylovým faktorům teoreticky. Začínám všeobecným pojetím stylových faktorů, pokračuji definováním faktorů objektivních (základní funkce komunikátu, užitá forma komunikátu, kód jazykové komunikace, ráz komunikátu, místo a čas komunikace, adresáti, míra spontánnosti a připravenosti komunikace), následují stylové faktory subjektivní a teoretickou část uzavírá kapitola hodnocení stylových faktorů.

V praktické části pak ověřuji analýzou daných slavnostních projevů přítomné působení faktorů, o nichž pojednávám v části teoretické. Cílem této analýzy je především zachycení vlivu jednotlivých faktorů na finální podobu textu a vyhodnocení jejich společných a odlišných znaků.

1 TEORETICKÁ ČÁST

1.1 POJETÍ STYLOTVORNÝCH FAKTORŮ

V procesu jazykové komunikace stojí na jedné straně autor – mluvčí nebo pisatel, tj. původce komunikátu, produktor, na druhé straně komunikace se pak nalézá adresát, tj. posluchač nebo čtenář, příjemce komunikace, receptor.

Mezi autorem a adresátem probíhá ústní nebo písemné jazykové neboli verbální dorozumívání – jazyková komunikace, jejímž výsledkem mohou být jazykové projevy, texty, komunikáty různých stylů. V širším pojetí může probíhat i komunikace včetně neverbální, již se ale nezabýváme. (Čechová, 2008)

Předpokladem procesu utváření stylu je výběr z více možností vyjádření. Ten nebývá náhodný, ale (alespoň částečně) cílevědomě usměrňovaný. Výběr se uskutečňuje z jazykových prostředků všech útvarů národního jazyka, a to z existujících prostředků roviny fonické a fonologické, morfologické, slovtvorné, lexikální, syntaktické a textové. Autor textu může navíc některé z jazykových prostředků obměňovat, aktualizovat jejich užití, popř. tvořit jazykové prostředky nové. Výběru jazykového materiálu předchází i výběr z prostředků tematických a obsahových a posléze při tvorbě textu i prostředků kompozičních.

Všem okolnostem a vlivům, které usměrňují výběr výrazových prostředků a ovlivňují výsledný styl komunikátu, říkáme stylotvorné faktory neboli slohotvorní činitelé. Některé stylotvorné faktory plynou ze všeho, čím je autor textu obklopen, co jeho projev podmiňuje, usměrňuje a doprovází. Jde o široký soubor objektivních okolností, a proto je označujeme za stylotvorné faktory objektivní. Druhou skupinu představují stylotvorné faktory subjektivní. Ty jsou vždy spjaty s autorem komunikátu – produktorem, tj. se subjektem, s jeho odlišnostmi od ostatních, s jeho svérázností a individualitou. Proto také bývají nazývány faktory individuálními. (Čechová, 2008)

I když v tradici české stylistiky vycházíme z odlišení objektivních a subjektivních faktorů, které je nesporné, je třeba primárně ještě brát v úvahu faktory formující komunikační situaci. Vedle funkce, cíle a rázu komunikace má velký význam pro utváření stylu také komunikační funkce. V širším smyslu je komunikační situace pojímána komplexně jakou souhrn existujících objektivních a subjektivních faktorů, včetně všech komunikátů a kódu, jímž komunikace probíhá. Je třeba připomenout i jazykovou situaci daného místa, prostředí a společenství. V užším slova smyslu je komunikační situace navozená atmosférou, jež je daná společenským prostředím, např. sociálním, ale i politickým, ekonomickým nebo kulturním, povahou, kvalitou a rovněž okruhem adresátů, kteří

v příslušném prostředí žijí a komunikují. Všechny aspekty komunikační situace jsou vzájemně provázány. Bývají označovány jako komunikační faktory neboli komunikační činitelé a bývají nadřazeny stylovým faktorům. (Čechová, 2008) Jde o širší a komplexní působení všech přítomných vlivů a okolností, které komunikaci provázejí, na výslednou stylovou podobu textu.

Autoři musí při komunikaci vlivem objektivních stylových faktorů především zvolit vhodný kód, což je přivádí k volbě mezi spisovným a nespisovným vyjadřováním. Uživatelé českého národního jazyka (a rodilí mluvčí) jsou většinou v rámci češtiny diglosní a napětí mezi oběma „protipóly“ jazyka i jejich vzájemné souvislosti vnímají. (Příruční mluvnice češtiny, 2003) Dichotomie spisovnost – nespisovnost byla v minulosti spjata hlavně s fungováním jazyka v psané a mluvené formě, a to s vázaností spisovnosti na texty psané. (Čechová, 2008) Vývojem komunikačních situací se začíná dichotomie spisovnost – nespisovnost stále více (než na formu) vázat na ráz komunikace a komunikující subjekt je při volbě mezi oběma možnostmi vyjádření ovlivňován soukromostí, nebo veřejností projevu a jejich příslušnými komunikačními a stylovými normami. Dichotomie formy (spisovnost – nespisovnost) v návaznosti na dichotomii funkční (vyjadřovací), kterou představuje veřejnost, oficiálnost na jedné straně a soukromost, neoficiálnost na straně druhé, je vedle funkce nejzávažnějším stylovým faktorem. V důsledku těchto dichotomií se pak odkrývají i dichotomie další, např. v komunikaci se projevující spontánnost – připravenost, kontaktovost – nekontaktovost, monologičnost – dialogičnost (polylogičnost), modelovost a nemodelovost aj. (Příruční mluvnice češtiny, 2003)

To všechno také předpokládá ovládání a schopnost dokonale nakládat s jazykem jako s komunikačním kódem samým autorem, a proto výsledná úroveň řeči autorovy a stylu je vždy důsledkem komplexnosti v působení. Ostatně to platí i o vzájemném ovlivňování při koexistenci všech dalších stylových faktorů objektivních i subjektivních.

Na působení faktorů můžeme nahlížet také z hlediska kultury řeči a sledovat, zda ovlivňují výslednou podobu stylu textu pozitivně, nebo negativně. Při výčtu a charakteristice každého z nich nic nemění na skutečnosti, že působení stylových faktorů je vždy komplexní, jeden faktor často podmiňuje působení druhého nebo z něho vychází. Např. už zvyšující se počet adresátů, zvl. neznámých autorovi projevu, zvyšuje oficiálnost komunikace (i když je oficiálnost podmíněna i cílem, funkcí, závažností a veřejností komunikátu). Důsledek narůstání oficiálnosti se může u některých mluvčích projevit jako překážka přirozeného vyjadřování, a tedy jako faktor s příznakem záporným. (In Čechová, 2008)

Vzhledem k pragmatickým funkcím jazyka se pro působící stylové faktory užívá též pojmenování pragmatické faktory. Autor musí už primárně počítat s konkrétním adresátem, s jeho předpokládanými vlastnostmi, věkem, se všeobecným nebo odborným vzděláním, s celkovou vyspělostí apod. A to vše také patří do komunikační situace a její jednotlivé faktory lze rovněž

pojmout mezi faktory komunikační.

Při rozmanitosti pohledů se budeme dále opírat o vymezení vycházející z aspektu objektu a subjektu a budeme rozlišovat subjektivní a objektivní faktory.

1.2 OBJEKTIVNÍ STYLOTVORNÉ FAKTORY

Objektivní (mimopersonální) stylové faktory stojí v procesu komunikace mimo autorský subjekt. Obvykle se takto chápou základní funkce textu a z nich se odvíjející dílčí funkce, cíl komunikace a intence autora (záměr), ráz komunikace, situace a prostředí komunikace, a to vše souvislosti s dobou a s politickými, ekonomickými a jinými společenskými okolnostmi. Působí vně autora, ale současně postihují (ovlivňují) i samotného autora „zevnitř“. Objektivním stylovým faktorem je také cílená adresnost – počet adresátů a jejich charakter a úroveň, dále užitá forma komunikace a možnost, nebo nemožnost připravenosti (jež je ovlivněna objektem), užitý komunikační kód, téma komunikátu. Rovněž způsob vedení komunikace – monologičnost a dialogičnost ovlivňuje styl.

Působení objektivních stylových faktorů obecně sice bereme v úvahu (protože existuje), ale připouštíme, že nakonec zůstává rozhodnutí vždy na autorovi textu, zda a do jaké míry připustí působení objektivních faktorů, zda se nechá jimi ovlivnit, nebo bude komunikovat navzdory komunikačním a stylovým zvyklostem společenského a sociálního prostředí a vžitému komunikačnímu úzu svým osobitým způsobem.

1.2.1 Základní funkce komunikátu

Jako nejzávažnější stylový faktor bývá v české stylistice už tradičně označována funkce komunikátu. Jazyk slouží k dorozumívání, mezilidské komunikaci, proto mluvíme o jeho základní, primární funkci dorozumivací neboli komunikační. Mají ji všechny komunikáty realizované s cílem přinést nějaké sdělení, a proto je tato základní funkce označována jako sdělná nebo sdělovací, někdy též dorozumivací, informativní. V každé komunikaci ji pak doprovázejí jako dílčí nebo přimykající se specifické funkce, k nimž patří funkce odbornosdělná a vzdělávací, funkce direktivní (řídící), popř. operativní (správní), dále jsou to funkce uvědomovací a získávací, působící a ovlivňovací neboli komplexně pojata funkce persvazivní (přesvědčovací), funkce estetickysdělná aj. (Bečka, 1992)

Největší pozornost z nich zasluhují ty, které způsobily vyčlenění nejvýraznějších stylových sfér a jež jsou spjaté s vyhraněnými objektivními styly jazykové komunikace. Vzhledem k jejich funkční různorodosti nazýváme tyto objektivní styly také styly funkčními. (Jelínek in PMČ, 1996)

V současné době se nesleduje jen výsledný řečový produkt – komunikát, ale celou probíhající komunikaci a průvodní komunikační situaci, se jeví pojetí funkčnosti daleko širší a zahrnuje i úspěšnost komunikace. Stylový proces tak nekončí jen stylizací komunikátu a realizací

komunikačního záměru ze strany autora, ale obsahuje i percepci textu s porozuměním ze strany adresáta a jeho interpretací.

Základní funkce komunikátu ovlivňuje zcela výrazně i jeho styl. Stylizace komunikátu s prostou funkcí sdělnou je většinou prosta mnohomluvnosti a případná expresivita komunikátu bývá ponejvíce zastoupena expresivitou stálou. Stylizace uměleckých textů poskytuje navíc široké množství uplatnění expresivity kontextové.

Základní funkce projevu, která je spjata s jeho cílem a se specifickým zaměřením komunikace, ovlivňuje utváření stylu spolu s dalšími faktory.

1.2.2 Užitá forma komunikátu – mluvenost a psanost

Jako nejvýraznější vzhledem k vyjadřovací dichotomii se jeví rozdíly plynoucí z užití formy, tj. rozdíly mezi formou psanou a mluvenou. Mluvíme o stylové sféře komunikátů mluvených a sféře komunikátů psaných a přijímáme je jako sféry opoziční. Setkáváme se s nimi v každé funkční stylové sféře, i když v různé míře, a jsou pro výsledný styl velmi významné. Mezi formou mluvenou a psanou, která je příznačná pro každou kulturní společnost, je zásadní rozdíl, jenž plyne už z rozdílných objektivních podmínek komunikace.

Mluvené komunikáty (nezprostředkované sdělovací technikou) bývají ve srovnání s psanými většinou spontánní a jsou bezprostředně spjaty s konkrétní situací, za níž verbální komunikace probíhá. Poskytují také široké možnosti pro navazování kontaktů s adresátem. Jde o kontakt přímý, nezprostředkovaný, zamýšlený monolog může přecházet v dialog a přímý mluvený kontakt je realizován ve střídajících se replikách. Pro stylovou sféru mluvených komunikátů bývá charakteristická neformálnost, vždy vázanost na situaci, za níž komunikace probíhá, projev může být více nebo méně zasažen subjektivitou nebo emocionalitou při nazírání na téma, bývá dynamičtější, konkrétnější, což je ovlivňováno přímým kontaktem s posluchači apod. (Čechová, 2008)

Účinek jazykového vyjádření v projevech mluvených podtrhují vedle prostředků jazykových – lingválních – také prostředky paralingvální. Patří k nim například prostředky zvukové.

V psané formě nahrazujeme nepřítomnost zvukových prostředků prostředky grafickými – specifickosti grafiky jsou spjaty i s výstavbou textu. Autoři využívají různých druhů a barev písma, volí odlišné způsoby podtrhávání a rozmanitou grafickou úpravu řádků. Při členění textu mají možnost osamostatňování repliky v dialogu, členit text na odstavce apod. (Jelínek in PMČ, 1996)

Sféra mluvených komunikátů je příznačná především pro styl prostěsdělovací, řečnický (i s psanou oporou), částečně publicistický, zatímco v ostatních funkčních stylech nejsou mluvené

realizace tak výrazné a vyhraněné. Primárně psaná je i sféra administrativní. Doménou psaných textů jsou žánry krásné literatury – próza a poezie, i když druhotně třeba představované ve formě mluvené při jejich výrazném přednesu. Rovněž dramatický literární žánr je spjat s psanou předlohou.

Soubor užitých výrazových prostředků vždy vychází z příslušné funkční stylové sféry, přesto však lze sledovat specifičnost formy mluvené i formy psané. V mluvených textech jsou více zastoupeny prostředky hovorové nad knižními, s tendencí k nespisovnosti, v psaných je tomu naopak. Ale tuto tendenci nelze absolutizovat, neboť stylová podoba se mj. odvíjí od rázu projevu. Jde o dichotomii komunikace soukromé a veřejné. Specifický ráz mluvené formy textu spočívá v uplatnění kontaktních prostředků, z monologů bývá zřejmá záměrná stylizace kontaktu s adresátem. Z pojmenovávacích prostředků se vyskytují především prostředky univerbizované a hovorovost je zastoupena rovněž v gramatice při uplatňování morfologických variant. Pro syntax je příznačná eliptičnost větné stavby a přemíra parentezí, které odrážejí asociativní způsob myšlení, časté je užívání zájmen, zvl. ukazovacích. Do veřejné mluvené komunikace stále více proniká nespisovnost, objevují se jazykové jevy interdialektové, zvláště obecněčeské, popř. slangové. (Čechová, 2008)

Při stylotvorném procesu psaném, a to s výjimkou soukromých sdělení, setrváváme většinou na dodržování jazykových a stylových norem, na respektování kodifikace. Tyto komunikáty představují z větší části vyjadřování intelektualizované, které zachovává neutrálnost s jistými rysy knižnosti v rovině lexikální i gramatické, syntax vykazuje rysy kompaktní větné stavby s častými polovětnými konstrukcemi přívlastkovými a přístavkovými. Neplatí to však obecně pro komunikáty každé stylové sféry. Už poněkud modifikovaný stylový charakter mají ty psané texty, které jsou určeny k ústnímu přednesu, neboť už psaná předloha (příprava) může představovat komunikát se záměrnou stylizací hovorovosti, bezprostřednosti, a tedy mluvenosti. (Čechová, 2008)

Ve vztahu k užití formě je třeba nazírat na úroveň jazyka a stylu komplexně. Je přirozené, že s narůstáním oficiálnosti, společenské závažnosti a vědomého a účelového záměru vyjadřovat se kultivovaně inklinuje mluvené i psané vyjadřování ke spisovnosti a stylové vytříbenosti, a to i navzdory postupnému uvolňování komunikačních a stylových norem v současnosti.

1.2.3 Kód jazykové komunikace

Obecně v jakékoli komunikaci jde už primárně o volbu kódu v souvislosti s komunikací verbální, neverbální, popř. smíšenou. Ze stylistického hlediska posuzujeme komunikaci verbální a

především máme na mysli mluvenou a psanou podobu kódu, neboť zvolený kód ve vztahu k jazykové situaci a forma spolu úzce souvisejí. A proto jazykové prostředky mluvené a psané bývají někdy rovněž označovány jako druh jazykového kódu. Volba kódu v rámci dichotomie mluvenosti a psanosti (viz výše) patří mezi objektivní stylistické faktory.

Pohlížíme-li na komunikaci obecně, pak v případě verbální komunikace je základním kódem verbální jazyk se svým systémem znaků, který může být (jak bylo uvedeno) realizován v psané podobě prostředky grafickými a v mluvené podobě prostředky zvukovými. Při komunikaci v českém prostředí jde o volbu mezi všemi útvary a poloútvary českého národního jazyka. Při nazírání z tohoto aspektu (tj. ve smyslu celého národního jazyka) jde spíše při volbě kódu o důsledek vlivu jiných objektivních faktorů. (Čechová, 2008)

Má-li autor možnost sám volit vhodné výrazové prostředky z jednotlivých útvarů národního jazyka a volba je jím jako subjektem výrazně ovlivněna, pak lze volbu kódu řadit mezi stylistické faktory subjektivní. Ale v praxi bývá komunikant k volbě kódu veskrze přinucen objektivně, tj. prostředím, funkcí, cílem projevu apod., a proto zřetel ke kódu bývá pojímán v souvislosti s faktory objektivními. Do jaké míry však komunikant kód ovládá – to už je faktor subjektivní.

1.2.4 Ráz komunikátu

Ráz souvisí se soukromostí a veřejností a je dán komunikační situací a celkovým charakterem objektivních okolností. Ráz také bezprostředně plyne z cíle a funkce zamýšlené komunikace. Text může mít ráz oficiální, popř. polooficiální, nebo naopak může jít o text zcela neoficiální, soukromý a důvěrný. Míra oficiálnosti souvisí s veřejností a závažností komunikačního aktu a s jeho společenským dosahem a významem.

Oficiálnost se na stylu textu projevuje vždy výrazně a může být zároveň spjata se slavnostní situací a s okázalostí komunikačního aktu. Oficiální projevy ceremoniální odpovídají většinou modelové komunikaci (a záleží opět na autorovi, do jaké míry ji poruší nebo vůbec může v dané situaci porušit). (Jelínek in PMČ, 1996)

Slavnostní ráz se odráží v uvážené volbě výrazových prostředků, často i knižních, a také v překonávání stereotypu vyjádření, který je znám z projevů běžných, vžitých, modelových.

V mluvených slavnostních projevech dáváme přednost knižnosti před hovorovostí a výsledkem intelektualizovaného vyjadřování jsou pak komunikáty nevšední, důstojné a okázalé. Právě tady se setkáváme s jevy stylově protikladnými. Na jedné straně shledáváme stereotypnost a modelovost oficiálních oslavných projevů, na druhé straně je ustálenost porušována jazykovou aktualizací a nečekanou a působivou poetizací vyjádření.

Ráz komunikace je v těsném spojení s funkcí a specifickým cílem komunikace, s prostředím a

situací. V mluvené komunikaci je slavnostní ráz spojován především s řečnictvím, o čemž svědčí např. příležitostné veřejné projevy oslavné, slavnostní včetně veřejných projevů gratulačních. Okázalé a stylově vyšší jsou také řečnické projevy ceremoniální, např. imatrikulační, promoční nebo inaugurační. Oficiální ráz a vysoký styl mají rovněž řeči náboženské, duchovní, zvl. mluvené projevy církevní liturgie. Ale i oficiální řečnické projevy se vyznačují modelovostí a bývají doplněny citacemi klasiků a jiných významných osobností, jsou pro ně příznačná rozmanitá lexikalizovaná vyjádření (frazologie knižní, slova citátová), event. obrazná metaforická nebo metonymická přirovnání, specifické řečnické figury a jiné prostředky aktualizace, zvl. poetizace textu. Od stylu těchto komunikátů se výrazně liší komunikace rázu neveřejného, soukromého. Neoficiální ráz má např. styl gratulací mezi blízkými v rodině, „nevázaná“ komunikace v soukromém prostředí, mezi známými adresáty, kdy probíhá spontánní běžná komunikace. (Čechová, 2008) Ale neoficiální ráz nelze spojovat jen s bezprostředními mluvenými projevy, stejně jako oficiální ráz nelze čekat jen od formy psané. Přesto je oficiálnost psaných textů úředních, publicistických a odborných nesporná a ráz se uplatňuje spolu s jinými stylovými faktory.

1.2.5 Místo a čas komunikace

Vliv prostředí, jeho kultura, místo a čas komunikace vždy usměrňují výběr výraziva a modifikují styl. Přitom prostředí můžeme posuzovat z několika hledisek. Ve vzájemné opozici a se zcela jiným vlivem bude jako stylový faktor vystupovat prostředí soukromé a veřejné, známé a neznámé. S prostředím souvisí přítomnost adresátů různého počtu, věku atd. Roli hraje i prostředí sociální, zejména přítomnost adresátů různého zaměření, žijících v určité společnosti a prezentujících myšlení, které odráží dobu a její problémy. Také charakter konkrétního prostředí z fyzikálního hlediska, tj. teplo nebo chlad, ticho nebo hluk, osvětlení místnosti a jiné kvality místa z hlediska příznivých a nepříznivých vlivů fyzikálního charakteru výrazně ovlivňuje jazykovou komunikaci. (Čechová, 2008)

Jako objektivní faktor bývá některými lingvisty uváděno nejen místo, ale obecněji prostor, tj. rozsah prostředí, v němž se jazyková komunikace uskutečňuje. Sem by náležela při mluvené komunikaci také vzdálenost mezi mluvčím a posluchačem/posluchači neboli tzv. proxemika. Souvisí s osobním vztahem mezi oběma komunikanty, mírou intimity a oficiálnost jednání. Prostor při mluvení je rovněž pojímán jako sféra dosahu komunikace; dosah bývá sice zdánlivě ovlivněn mluvčím, ale ve skutečnosti plyne především z objektivních potřeb, tj. např. z potřeby okolí a ze spolupůsobení funkce a cíle.

Se situací souvisí i čas vymezený ke komunikaci. Vliv času je zřejmý zvl. v mluvených projevech, jeho nedostatek nutí často mluvčího k rychlému tempu. Při časovém omezení bývá

zvyšující se tempo projevu na úkor kultury vyjadřování, včetně výrazného, zřetelného a kultivovaného přednesu. (Čechová, 2008)

1.2.6 Adresáti

Mezi stylotvorné faktory komplexně označované jako prostředí bývají někdy zahrnováni i adresáti, zatímco jindy vzhledem k jejich výraznému působení na komunikaci jsou vedle ostatních kvalit prostředí jako faktor osobitý.

Adresátem může být člověk nebo kolektiv zcela neznámý a autor, zvl. mluvčí, může mít před adresátem i určité psychické zábrany. Naopak kolektiv autorovi známý, v němž původce často vystupuje, představuje faktor se zcela jiným působením. Komunikace se známým a neznámým adresátem bude stylově vždy jiná. Přednáška posluchačům novým a neznámým je zpravidla oficiálnější, projev více strohý, sevřený a kontakt s adresáty spíše nerozvinutý. Při projevu adresovaném známým posluchačům nastupuje volnost ve vyjadřování, bezprostřednost projevu a větší míra přímého kontaktu v komunikaci. To vše se odráží v jazykovém a kompozičním ztvárnění komunikace. Významným faktorem se jeví uvědomělý postoj k adresátům, který už lze klasifikovat jako subjektivní faktor. (Čechová, 2008)

Na styl působí i přítomnost nebo nepřítomnost adresáta. Stylově odlišné jsou komunikáty s přímým kontaktem s adresátem od komunikátů s kontaktem nepřímým, event. se záměrnou stylizací přímého kontaktu. Přímá přítomnost adresátů v mluvené komunikaci umožňuje mluvčímu jazykovou implicitnost a neúplnost vyjadřování, neboť komunikace je evidentně situačně zakotvena.

Nezanedbatelný je počet adresátů; shledáváme rozdíly mezi komunikáty adresovanými malému, nebo většímu kolektivu. Počet komunikujících a způsob, jak komunikace probíhá, odlišují komunikaci monologickou od dialogické, event. polylogické, event. kombinované, kdy zamýšlený monolog přechází v dialog. Kvalitě komunikace napomáhá nejen znalost charakteru adresátů a znalost jejich navykého vyjadřování, ale především vědomé respektování těchto faktorů. Nelze přehlížet také osobní vztah mezi komunikanty a vžitý jazykový kontakt mezi nimi.

Někteří lingvisté v minulosti zahrnovali charakter adresáta a postoj k adresátovi k faktorům objektivním (Jedlička a kol., 1970), jiní právě pro vědomý postoj autora k adresátům a pro odlišnou schopnost každého autora projeviti vtať k adresátům uvádějí adresáty mezi faktory subjektivními (Hubáček, 1985). Na jedné straně máme na mysli objektivně existující čtenáře nebo posluchače, k nimž jazyková komunikace směřuje, na druhé straně jde o autorovy subjektivní schopnosti vnímat,

nebo nevnímat adresáta a o dovednosti usměrňovat a modifikovat komunikaci právě s ohledem na něho.

1.2.7 Míra spontánnosti a připravenosti komunikace

Jako závažná se jeví také spontánnost a bezprostřednost komunikace, nebo naopak možnost její přípravy. Ve veřejné komunikaci jsou časté komunikáty předem připravené nebo připravené v tezích, v bodech, a v důsledku toho mohou být obsahově a jazykově dokonalé. Primární psaná forma může sloužit jako východisko k sekundární mluvené komunikaci, psané texty mohou být druhotně pronášené jako bezprostřední projevy.

Zcela jinou stylovou podobu mají komunikáty naprosto spontánní, bezprostřední. Většinou jde o projevy neoficiální nebo polooficiální. Důsledkem bezprostřední spontánnosti, např. v dialogu při nemožnosti jakékoli předcházející přípravy, bývá nepromyšlený výběr výraziva, časté nemotivované opakování, přemíra zájmen a celková nepropracovanost syntaktické stránky promluv (včetně jazykových chyb). Jen některé z mluvených projevů bývají připravené, např. rétorické, projevy soudní, vědecké přednášky, oficiální slavnostní řeči. Z psaných textů bývá zcela spontánně realizována jen osobní korespondence. (Čechová, 2008)

1.3 SUBJEKTIVNÍ STYLOTVORNÉ FAKOTRY

Současně s objektivními faktory je komunikace ovlivněna také těmi, které vycházejí z komunikujícího subjektu – subjektivními faktory, jsou jimi podmíněny a souvisejí se všemi jeho kvalitami, svéráznostmi. Při výrazném působení faktorů modifikujících vlastní styl autora dospíváme k pojmu styl autorský neboli styl individuální. (Čechová, 2008)

Dosavadní poznání, výchova a zkušenostní komplex formují autora natolik, že je schopen do komunikace promítat své postoje etické, sociální, ekologické a ekonomické. Rozdíly ve stylu vyjadřování také plynou ze zvláštních sklonů, zálib a zvyklostí komunikujících subjektů, se vším, co je pro jejich osobnost charakteristické a čím se liší od jiných. Všechny tyto stylové faktory působí ve vzájemné symbióze. Sledujeme např. intelektuální a rozumovou vyspělost autora, větší nebo menší schopnost jeho logického myšlení. Tyto vlastnosti nacházejí odraz v uspořádání promluvy, v návaznosti v rovině obsahové a kompoziční i ve vlastním jazykovém ztvárnění komunikátu, zvl. po stránce syntaktické.

Samozřejmě znalost (přesněji ovládání) kódu komunikace, tj. náležité uplatňování mluveného a psaného jazyka v jeho normě a stylové mnohotvárnosti češtiny, je důležitým subjektivním faktorem.

Styl autora je ovlivňován i jeho životními zkušenostmi. Zkušenostní komplex autora a jeho schopnosti kulturního komunikování, to vše – i když jde např. o nepřipravenou výměnu myšlenek, o komunikaci bezprostřední a spontánní – hraje významnou roli. Je třeba počítat se schopností autora vyrovnat se i s momentální nečekanou komunikační situací a v komunikaci obstát.

S životními zkušenostmi pak souvisí celkový kulturní rozhled. Vedle všeobecných znalostí se projeví při stylizaci nejen znalosti jazykové, ale i vliv četby (oblíbené citáty, aforismů, kulturních frazémů aj.). (Čechová, 2008)

Individuální stylové rozdíly plynou také ze znalosti tématu a obsahu a ze vztahu k nim. Do komunikace se také promítne souhlasné a nesouhlasné stanovisko autora ke sdělovanému (stejně jako postoj adresátovi) a jeho případný humorný, ironizující nebo výrazně zesměšňující postoj. Někdy bývá zdůrazňován vztah autora k tématu v souvislostech s faktory objektivními. Také projevující se emocionální, resp. emotivní založení, plynou vlastně ze záměru a cíle komunikace. Např. v odborném pojednání se nepředpokládá, že by se jako subjektivní faktor plně uplatnil emocionální vztah k tématu, i když vztah k oboru nebo ke konkrétní vědní sféře bude jistě v této komunikaci více nebo méně zřejmý. Očekáváme, že text vždy ponese rysy svědčící o zařazení jeho autora k určitému sociálnímu prostředí a bude ovlivněn jeho profesí. Také faktory biologické, tj. věkové a pohlavní, se výrazně projevují.

Na vliv pohlaví na stylovou podobu textu upozornil už dříve M. Jelínek (1969) a nyní v

Příruční mluvnicki češtiny při vymezení subjektivních stylů také rozlišuje styl mužský a ženský (Jelínek, 1996). Na rozdíly ve vyjadřování mezi oběma pohlavími se zaměřují i jiní a všímají si větší explicitnosti a emocionality u žen ve srovnání s muži.

Důležitá je schopnost nebo neschopnost autora komunikovat s lidmi v prostředí oficiálním a veřejném, vyjadřovat se pohotově, jasně a výstižně. Subjektivními faktory jsou rovněž povahové, mentální vlastnosti člověka. Člověk tichý, mírný, rozvážný v jednání a někdy až pomalý nebude v celkovém vystupování pravděpodobně nikdy komunikovat rychle a s temperamentem. Také sled myšlenek a jejich uspořádání v textu jsou ovlivněny mentalitou komunikujícího subjektu. Je však třeba počítat s tím, že schopnost nebo neschopnost plynule řadit myšlenky a adekvátně je vyjadřovat jazykovými prostředky může být ovlivněna také psychosomaticky, tj. momentálním psychickým a fyzickým stavem. Subjektivním faktorem se proto stává stupeň připravenosti ke komunikaci a schopnost se vyjadřovat v dané situaci pohotově a bez zábran. Z vlastností osobnosti nelze zapomínat také na pesimistický, nebo optimistický postoj ke světu, racionální pohled, schopnost humoru nebo ironie aj.

K subjektivním stylovým faktorům patří i vědomé vyjádření postoje k adresátovi. (Čechová, 2008) Naši komunikaci ovlivňuje skutečnost, zda bereme adresáty na vědomí, nebo ne, zda si uvědomujeme jejich vlastnosti, přihlížíme k jejich intelektuální úrovni, ke vzdělání, sociálnímu zařazení, k jejich pohlaví a věku. Toto tvrzení ostatně platí o záměrném a promyšleném vyjadřování postoje ke všemu, co s komunikací úzce souvisí a co ji podmiňuje, jako je např. kromě postoje k adresátovi i postoj k tématu a k obsahu sdělení, postoj k situaci, uvědomělý postoj k jazykovému kódu (např. respektování prestižnosti a neprestižnosti útvarů národního jazyka při komunikaci). Právě promyšlený záměr a schopnost autora a jeho dovednost vědomě a zřetelně vyjádřit postoj k čemukoli je už výrazně faktor subjektivní.

Nesporný vliv na styl má také schopnost metajazykového myšlení a jeho adekvátní odraz v jazykové komunikaci; smysl pro jazykové hodnoty se tříbí vzděláním, kulturností života a prostředím. Výchozí premisou je úroveň všeobecného odborného vzdělání a jazyková uvědomělost autora. Ta je v praxi různá. Stejně tak různá je nejen znalost, ale i schopnost využívat existujících komunikačních modelů a automatizovaných jazykových prostředků ve vyjadřování, dále pak schopnost tvůrčího přístupu k jazyku a dovednost jazykové aktualizace.

Pod vlivem vlastností, které má každý subjekt a které se jeví, jako subjektivní faktory vznikají subjektivní styly. Lze je chápat jako styly odrážející vlastnosti a kvality určitého subjektu.

M. Jelínek uvádí jejich kategorizaci, v níž subjektivní styly rozlišuje na styly mužský a ženský, styly různých věkových skupin, styly podle výše a charakteru vzdělání komunikujících subjektů, dále uvádí styly profesní, zájmové, ideologické a styly závislé na psychice, tj. psychické stavy trvalé (plynou z celkové psychiky člověka – sklon k racionálnímu jednání, emotivnost aj.) a

situační – odraz momentálně probíhající situace a postavení subjektu v ní. (Jelínek, 1996, s. 719n.)

Výsledkem působení subjektivních faktorů za současně probíhajícího působení objektivních faktorů jsou individuální rozdíly ve stylizaci a kompozici textu a v celkovém stylu autora. Je přirozené, že subjektivita se neprojevuje ve všech stylových a komunikačních sférách ve stejné míře. Některé sféry dávají možnost vyniknout autorovi a jeho vyjadřovacím kvalitám, jiné nikoli. Velké možnosti uplatnění individuality poskytuje sféra běžnědorozumivací a z ostatních funkčních stylových sfér pak výrazně sféra umělecké literatury, některé publicistické žánry a řečnická vystoupení slavnostní, oslavná.

Příznivá k subjektivním faktorům je sféra rétoriky. Současný obraz oficiálních projevů svědčí o tom, že se řečníci sice snaží držet poměrně pevných norem, ale i tato komunikační sféra podléhá postupujícímu uvolňování. Nadto pak je schopnost vnášet do stylu řečnického projevu nové intenzifikující, aktualizující nebo estetické prostředky plně výrazem schopností a dovedností subjektu – řečníka. Jako výrazné vlivy limitující subjektivnost bývají nově uváděny např. ekonomičnost sdělení, snaha po úsporném a rychlém vyjádření, které většinou plyne z časového vymezení projevu.

1.4 HODNOCENÍ STYLOTVORNÝCH FAKTORŮ

Působením objektivních stylových faktorů a abstrahování od subjektivních rozdílů se vyhraňují objektivní styly. Vzhledem k nejvýraznějšímu faktoru, jímž je funkce komunikátu, rozlišujeme podle dominantní funkce jednotlivé objektivní funkční styly. Další objektivní styly můžeme vymezit vlivem působení ostatních komunikačních faktorů, z nichž významný podíl na utváření stylu má vždy forma. Tak se vyhraňuje styl komunikátu psaných a mluvených, odlišný je styl komunikátů předem připravených a spontánních, monologických a dialogických apod. (Čechová, 2008)

V určité komunikační situaci se jeví objektivní stylové faktory jakoby nadřazené subjektivním a ne vždy se mohou subjektivní plně odrazit na stylu komunikátu. Lze však připustit i vliv individuality osobnosti a níž záleží, zda se v komunikaci podřídí konvenci, nebo nikoliv, zda osobnost a individualita autora dovolí, nebo nedovolí rozvinout v celé šíři výraznější vliv faktorů objektivních.

Jak už bylo zdůrazněno, se zřetelem k adresátům je důležitá nejen výsledná produkce komunikátu, ale i percepce textu. Autor sleduje cíl komunikace, má před sebou určitý komunikační záměr; vyspělý autor vždy také počítá s adresáty a předjímá jejich schopnost komunikaci přijmout. Zejména při stylizaci mluveného komunikátu je třeba umožnit posluchačovi adekvátní percepci. Uvědomělý zřetel k adresátovi se předpokládá nejen při intenci myšlenek a při stylizaci obsahu komunikace, ale i při vlastním přednesu projevu. (Čechová, 2008)

Výsledkem percepce, která je adekvátní komunikačnímu záměru autora, je pak komunikační úspěšnost jako nejvyšší komunikační cíl, nikoli jen vyprodukování textu. Adresát nemusí vždy odpovídajícím způsobem pochopit autorův záměr, zamýšlenou funkci a cíl komunikace a bude interpretovat smysl komunikátu zcela jinak. I když stylistika se zřetelem k adresátovi jako se stylovým faktorem počítá, konečná fáze celého komunikačního procesu – percepce, interpretace, event. následné akce už nejsou v její kompetenci.

Vliv stylových faktorů subjektivních a objektivních je složitý a nepřetržitý proces, který probíhá současně se vznikem a narůstáním komunikátu a utvářením jeho stylu. Přítomnost stylových faktorů si většinou ani neuvědomujeme, i když styl spoluvytvářejí, modifikují a usměrňují.

Postupující proces přizpůsobování jazyka potřebám současné společnosti přináší i vývoj v komunikaci. Ze stylistického aspektu sledujeme nové komunikační situace, proměny stylových a komunikačních norem a v komunikaci se vyrovnáváme se spontánností a bezprostředností, jindy zase s kreativitou a aktualizací na jedné straně a s normovaností, modelovostí a závazností na straně druhé. To vše se v naší verbální komunikaci odvíjí od stylových faktorů, na jejichž působení je

třeba nazírat komplexně.

2 CHARAKTERISTIKA PROJEVŮ

Projev č. 1:

Daný slavnostní projev, přednesený u příležitosti promoce bakalářského studia, byl primárně pojat jako řeč psaná s ohledem na její mluvenou realizaci. Jedná se tedy o připravenou monologickou řeč, přičemž příprava zahrnuje plné znění textu. Projev byl realizován v oficiálním prostředí za přítomnosti kolektivu neznámých adresátů, o nichž máme minimální informace (chování rodičů, přátel...).

Projev č. 2:

Daný slavnostní projev, přednesený u příležitosti ukončení bakalářského studia, byl primárně pojat jako řeč psaná s ohledem na její mluvenou realizaci. Jedná se tedy o připravenou monologickou řeč, přičemž příprava zahrnuje plné znění textu. Projev byl realizován v oficiálním prostředí za přítomnosti kolektivu známých adresátů.

Projev č. 3:

Slavnostní projev je přednesen u příležitosti svatby. Byl primárně pojat jako řeč psaná s ohledem na její mluvenou realizaci. Jedná se tedy o připravenou monologickou řeč, přičemž příprava zahrnuje plné znění textu. Projev byl realizován v přátelském - familiárním prostředí a určen páru, který je autorovi známý.

Projev č. 4:

Daný slavnostní projev, přednesený u příležitosti výročí zlaté svatby, byl primárně pojat jako řeč psaná s ohledem na její mluvenou realizaci. Jedná se tedy o připravenou monologickou řeč, přičemž příprava zahrnuje plné znění textu. Projev byl realizován v soukromém prostředí za přítomnosti adresátů, kteří jsou autorovi známí.

Projev č. 5:

Daný slavnostní projev, přednesený u příležitosti promoce „vyřazení maturantů“, byl primárně pojat jako řeč psaná s ohledem na její mluvenou realizaci. Jedná se tedy o připravenou monologickou řeč, přičemž příprava zahrnuje plné znění textu. Projev byl realizován v oficiálním veřejném prostředí za přítomnosti kolektivu neznámých adresátů

3 PRAKTICKÁ ČÁST

3.1 PROJEV Č. 1

3.1.1 ANALÝZA Z HLEDISKA OBJEKTIVNÍCH STYLOTVORNÝCH FAKTORŮ

Slavnostní projev je psaný s ohledem na jeho mluvenou realizaci, připravený, nikoli přednesený spatra, což má pochopitelně značný vliv na celkový styl komunikátu. Patrné je to na výběru lexikálních prostředků a také na syntaktické a textové koherenci. Původce textu měl jednoznačně dostatek času na uvážlivý výběr z konkurenčních množin.

Ačkoli se jedná o psaný projev, jeho mluvená realizace dovoluje i v písemné verzi zužitkovat přítomnost adresáta, čehož je využito zejména ve smyslu stylizace kontaktu s ním, což je typické pro tento typ monologického projevu. Projev směřuje ke kolektivu neznámých adresátů, a proto je daný kontakt neutrální („*Vaše magnificence, pane prorektore, Spectabilis, paní proděkanko, Honorabilis, pane promotore, Honorabiles, učitelé. Vážené dámy, vážení pánové, ...*“, „*Milí bakaláři, neusneme po dnešním slavném dni na vavřínech a vstupme do další životní etapy jako rytíři.*“, „*Děkuji.*“, „*Pedagogové vysokoškolští, vám děkujeme za kvalitní odbornou průpravu a cenné rady.*“).

Text není nijak výrazně diferencován z hlediska emocionality, tudíž se drží objektivního pořadu aktuálního členění výpovědi.

Grafických možností, kterých se v psaných textech běžně užívá ke kompenzaci bohatosti zvukových prostředků, je užíváno jen na několika místech. Tyto grafické úpravy předznamenávají to, že daný projev bude fungovat jako mluvený komunikát a autor si již v psané přípravě zvýrazňuje místa, která hlasově, intonačně či jinak, odliší při samotném slavnostním přednesu.

Zaznamenáváme volbu jiného typu písma („... *Baca a laureatus...*“), tučného písma („... *vstupme do další životní etapy jako **rytíři**.*“), podtržení určitých částí textu („*Přestože se nescházíme v budově historického Karolina, nic neubírá tomuto slavnostnímu okamžiku na vážnosti.*“, „*Přestože se učitelské povolání netěší v posledních letech velké prestiži, pokusme se alespoň jeho vážnost už dále nesnižovat.*“) a využití velkých písmen místo běžných malých („*Během studia nás z ní sváděla nejen kulturní zařízení v blízkosti fakulty, ale i boj s elektronickým systémem a BYROKRACIÍ.*“). Veškerá tato zvýraznění v textu slouží autorovi jako zdůraznění odlišného frázování, změny tempa, výraznějších paus atd.

Připravenost textu se projevila i v oblasti frázování a realizace tempa, které si autor do textu barevně zaznamenal, především v místech, kde se jeho pauzy nekryjí s interpunkčními znaménky

(„Největší boj jsme však sváděli sami se sebou.“, „Mili bakaláři, neusneme po dnešním slavném dni na vavřínech a vstupme do další životní etapy jako rytíři.“, „Pedagogové vysokoškolští, vám děkujeme za kvalitní odbornou přípravu a cenné rady.“).

Mluvčí jednoznačně pracuje s přítomným adresátem, který je pro něj z určité části známý, což je patrné z vyjádření, ve kterém mluvčí sám sebe zahrnuje do kolektivu, jemuž je projev také adresován („Před třemi lety většina z nás učinila své první nesmělé krůčky na akademické půdě a všichni jsme toužili rozběhnout se do zdánlivě bezstarostného studentského života.“, „Největší boj jsme však sváděli sami se sebou.“), ba dokonce s několika typy adresátů najednou. Jednotlivé vrstvy posluchačů i odlišný vztah, který je s autorem spojuje, se dají zachytit z kontaktních formulí („Vaše magnificence, pane prorektore, Spectabilis, paní proděkanko, Honorabilis, pane promotore, Honorabiles, učitelé. Vážené dámy, vážení pánové,...“, „Mili bakaláři, neusneme po dnešním slavném dni na vavřínech a vstupme do další životní etapy jako rytíři.“, „Pedagogové vysokoškolští, vám děkujeme za kvalitní odbornou přípravu a cenné rady.“).

Vzhledem k různé úrovni vzdělání a odbornosti posluchačů se v textu vyskytuje spíše nižší počet cizích slov a termínů, které jsou navíc pro naprostou srozumitelnost jasně vysvětleny a jejich obsah jednoznačně vymezen (*prorektor, spectabilis, honorabilis, magnificence, etymologický původ, baca a laureatus, aspirant, byrokracie, pedagog, atd.*).

Jak jsem již uvedla, slavnostní projev je monologickým způsobem komunikace. Po celou dobu promluvy přítomný adresát nepřejímá mluvní aktivitu, která zůstává pouze na straně původce komunikátu.

Komunikační prostředí a psaná verze komunikátu regulují výběr výrazových prostředků a jejich spojování. Slavnostní projev jednoznačně nabývá vysoké míry oficiality právě proto, že dominantní úlohu hraje jeho psaná verze a že je přednášen veřejně a oficiálně. Základním jazykovým požadavkem je tedy spisovnost, která je bezvýhradně dodržena. Nejsou zaznamenány výrazy z oblasti nářečí, interdialektu či obecné češtiny. Knižních výrazů, které bývají považovány za signál vyšší míry oficiality a slavnostního rázu, je v textu užito minimálně (spojky - *neboť, jenž*).

Oficiální prostředí se samozřejmě podepsalo i na výběru syntaktických schémat, kde by se dala předpokládat inklinace k větším složitostem, nicméně vždy je při výstavbě textu, který bude ve výsledku mluveným komunikátem, nutné přihlídnout i k řečovým schopnostem mluvčího. Text je tedy převážně tvořen jednoduchými větami („Již od středověku se užíval jako označení určitého stupně vzdělání.“) nebo souvětími o dvou („Před třemi lety většina z nás učinila své první nesmělé krůčky na akademické půdě a všichni jsme toužili rozběhnout se do zdánlivě bezstarostného studentského života.“), maximálně třech větách („Mé další poděkování směřuje našim životním partnerům za důvěru a trpělivost, již s námi měli, když kolem nás ve zkouškových obdobích museli chodit po špičkách, stejně tak jako naši další příbuzní a přátelé“).

Původce se vyhnul záměrné stylizaci hovorovosti, bezprostřednosti, a tedy mluvenosti, což je u textů tohoto typu častý jev.

Stejně jako u ostatních komunikátů, které jsou realizované se záměrem předat nějakou informaci (sdělení), kterou se v tomto projevu stává jakési ohlédnutí za právě ukončeným studiem, je i zde základní funkcí funkce sdělovací, informativní. K základní funkci věcně informativní se přidává i dílčí funkce působící, ovlivňovací („*Milí bakaláři, neusněme po dnešním slavném dni na vavřínech a vstupme do další životní etapy jako rytíři.*““) a vzdělávací („*Původ slova bakalář je, jako u většiny akademických titulů, ve středověké latině. Již od středověku se užíval jako označení určitého stupně vzdělání. Etymologický původ slova však není úplně přesně znám. Někteří odborníci jej spojují s významy latinských slov *bacha* a *laureatus*, ta označují rostlinu známou z kuchyní jako bobkový list, jinak též vavřín. Jiní odborníci poukazují na původ ve staré francouzštině, kde slovo stejného základu neslo význam „mladý aspirant rytířství“.*“).

Projev se obrací ke kolektivu adresátu různého věku a pohlaví v oficiálním, veřejném prostředí, tudíž vyžaduje nejvyšší míru spisovnosti a zaznamenáváme i určitou stereotypnost a modelovost příznačnou pro slavnostní veřejné projevy především po formální stránce, kde se nemůže příliš projevit autorova individualita. Jinak je tomu po stránce obsahové, která umožňuje osobité zpracování. Zde původce komunikátu kromě tradičního ohlédnutí za absolvovaným studiem, osvěžuje proslov výkladem slova bakalář. Veškeré odchylky od spisovné normy by byly adresátem, s ohledem na prostředí a vážnost situace, vnímány jako rušivé prvky.

3.1.2 ANALÝZA Z HLEDISKA SUBJEKTIVNÍCH STYLOTVORNÝCH FAKTORŮ

Na základě rozdílu v řečovém chování rozlišujeme styl mužský a ženský. Analyzovaný slavnostní projev je jeden z typů komunikátů, u kterých se rozdíl mezi mužským a ženským pojetím téměř neprojevuje. Autor nevyužívá prostoru, který mu projev umožňuje, k tomu, aby nějak výrazně projevil právě tento subjektivní faktor. Převažující racionalita nad emocionalitou, stejně jako věcný a zdrženlivý tón projevu, by naznačovaly, že autorem je muž, ale není tomu tak.

Diferenciace na základě věku nám říká, že daný projev je psán stylem dospělého subjektu, který je všeobecně těžko charakterizován, vzhledem k rozsáhlosti této věkové skupiny. Dal by se vysoudit typ vzdělání vzhledem k tomu, že autor hovoří o původu slova, můžeme předpokládat, že je mu tato oblast blízká. Profese, zájmy či vyznávání určité myšlenkové ideologie nejsou v projevu nijak zachytitelné, neboť daný typ projevu k tomuto neposkytuje příliš prostoru. Je patrné, že se jedná o jedince s vyšším stupněm vzdělání. Tento fakt do jisté míry souvisí s kategorií věku, ale spíše se týká jednoho z nejučinnějších subjektivních slohotvorných faktorů – vzdělání.

Vyšší stupeň vzdělání je doložen bohatou slovní zásobou, kultivovaným stylem vyjadřování, myšlenkovou i formální výstavbou textu či prezentací určitého nabytého vědomostního fondu.

Původce komunikátu tedy disponuje určitými intelektualizačními schopnostmi, které se projevují možností aktivizovat v komunikaci prostředky lexikální a syntaktické. V komunikaci se tyto schopnosti pak projevují aktivizací výrazových prostředků.

Vzdělání původce komunikátu je humanitního zaměření, proto nás nepřekvapí exkurz do historie, resp. etymologie („*Původ slova bakalář je, jako u většiny akademických titulů, ve středověké latině. Již od středověku se užíval jako označení určitého stupně vzdělání. Etymologický původ slova však není úplně přesně znám. Někteří oborníci jej spojují s významy latinských slov baca a laureatus, ta označují rostlinu známou z kuchyní jako bobkový list, jinak též vavřík. Jiní odborníci poukazují na původ ve staré francouzštině, kde slovo stejného základu neslo význam „mladý aspirant rytířství“.*“), pestrá slovní zásoba („*první nesmělé krůčky, akademické půdě, kulturní zařízení...*“), pravidelná syntax, vnitřní i vnější výstavba textu. Postupuje logicky od oslovení adresáta („*Vaše magnificence, pane prorektore, Spectabilis, paní proděkanko, Honorabilis, pane promotore, Honorabiles, učitelé, Vážené dámy, vážení pánové...*“), přes vlastní znění projevu a končí opět kontaktem s adresátem a poděkováním („*Milí bakaláři, neusneme po dnešním slavném dni na vavřínech a vstupme do další životní etapy jako rytíři. Děkuji.*“).

To vše nám dokládá, že autor prošel vzděláním se zaměřením na práci s textem, jazykem a jeho užívání v rámci komunikátu, popř. vyvinul vlastní iniciativu a individuální zájem o rozšiřování

a prohlubování vzdělání ve výše zmíněné oblasti, což by odkazovalo k dalšímu subjektivnímu slohotvornému faktoru, který je souhrnně označován jako - zájmy.

V daném komunikátu se nijak dominantně zájmy autora neprojevují. V případě, že dovednosti v oblasti vyjadřování nepřisoudíme úrovni dosaženého odborného vzdělání, promítne se nám tento fakt právě do individuálního zájmu a vlastní iniciativy autora.

Na výběru lexikálních prostředků, ani na projevu samotném není patrný projev jakékoli ideologie, ani snaha k potírání ideologií jiných.

Projev je předem připravený, proto se psychický typ původce může projevit zejména při jeho realizaci mluvené, kde následně mluvíme o psychickém stylu situačním.

Je patrné, že mluvčí bude spíše racionální typ, neboť dal přednost lexikálním i syntaktickým prostředkům citově neutrálním, vyhýbá se přílišné expresivitě, vztahy mezi pojmy a myšlenkami vyjadřuje explicitními syntaktickými schématy a vytváří tak koherentní, racionálně skloubený text. Je autorem důkladným, jelikož se nespokojí s úspornou definicí, ale poskytuje vyčerpávající výklad (*„Původ slova bakalář je, jako u většiny akademických titulů, ve středověké latině. Již od středověku se užíval jako označení určitého stupně vzdělání. Etymologický původ slova však není úplně přesně znám. Někteří oborníci jej spojují s významy latinských slov baca a laureatus, ta označují rostlinu známou z kuchyní jako bobkový list, jinak též vavřík. Jiní odborníci poukazují na původ ve staré francouzštině, kde slovo stejného základu neslo význam „mladý aspirant rytířství“.*). O jeho důkladnosti svědčí i precizní příprava, při které si v textu graficky pečlivě odlišil místa, která by jinak vynikla až při samotné mluvené realizaci (*„Přestože se nescházíme v budově historického Karolina, nic neubírá tomuto slavnostnímu okamžiku na vážnosti.“*, *„Milí bakaláři, neusněme po dnešním slavném dni na vavřínech a vstupme do další životní etapy jako **rytíři**“*), a minimální užívání modálních prostředků vyjadřujících pravděpodobnost. Mluvčí patří k typu, který se spíše blíží k pólu krajní komunikační explicitnosti. Plně sděluje informace, které jsou v jeho vědomí, aby dosáhl cíle komunikace.

Projev je pojat ve vážném duchu, což se dá vzhledem k situaci, se kterou je spjat předpokládat. Autor se nevyhýbá ani odlehčeným pasážím, které v daném kontextu vyznívají lehce úsměvně (*„Během studia nás z ní sváděla nejen kulturní zařízení v blízkosti fakulty, ale i boj s elektronickým systémem a BYROKRACIÍ.“*).

Autor bere na vědomí adresáty. Přihlíží k jejich intelektuální úrovni, ke vzdělání, sociálnímu zařazení, k jejich pohlaví a věku. Zejména si uvědomuje fakt, že v roli posluchačů jsou osobnosti různého věku, pohlaví, sociálního zařazení, vzdělání a intelektuální úrovně, a tudíž by nebylo vhodné projev z žádného z těchto hledisek extrémně vyhranit. Uvědomělý postoj k tématu a jazyku se projevuje především důkladností v oblasti vyhledávání informací, logickou výstavbou obsahu, který má určitý směr a cíl a prací s jazykem, kdy se autor prezentuje jako plně orientovaný v

útvarech národního jazyka a volí vhodné výrazy přiměřené vážnosti situace i charakteru adresátů.

3.2 PROJEV Č. 2

3.2.1 ANALÝZA Z HLEDISKA OBJEKTIVNÍCH STYLOTVORNÝCH FAKTORŮ

Slavnostní projev je realizován s cílem předat nějaké sdělení, a proto je i jeho základní funkce sdělná (sdělovací), s dalšími dílčími specifickými funkcemi – vzdělávací, která se projevuje užitím citátu („*Jediný učitel, kterému se občas podaří někoho vychovat, je život. „ , „ ... že se neučíme pro školu, ale pro život. “*“), působící, která se dá chápat ve smyslu výzvy zformované do řečnické otázky, která má zapůsobit na smýšlení adresáta, popř. výzvy plynoucí z násobného užití některých výrazů („*Myslíte si však, že už se nebudeme muset nic učit a nikdo nás nebude vychovávat? “*“, „*Nyní se musíme postavit na vlastní nohy a pustit se vstříc realitě života. Nyní nám už nikdo nebude říkat, co se máme naučit, kdy a co odevzdat, nebo snad nás prosit, abychom se dostavili na přednášku. Nyní je už vše na nás. “*“), v menší míře i funkce estetická, resp. estetickysdělná, kdy se autor snaží sdělit svoje emoce adresátovi tím, že volí výrazové jazykové prostředky v takové formě, aby jeho emoce vzbuzovaly obdobné emoce u adresátů („*Tři roky přednášek, bezesných nocí, bolavých rukou od psaní poznámek a unavených očí z nekonečného čtení knih, vytoužené přestávky i tolik oslavovaný všemi bývalými studenty vzpomínaný studentský život. “*““).

Jedná se o komunikát psaný, který je ale určený k mluvené realizaci, což znamená, že vykazuje i rysy mluveného komunikátu – kontakt s adresátem a v menší míře stylizovaná bezprostřednost („*Milí spolužáci, spolužačky!*““, „*Nyní se z nás stávají individuální osobnosti, které nejsou nevzdělané, jako byl Hloupý Honza, přesto se stejně jako on vydávají do světa, aby je naučil to, co škola neuměla.*“, „*Vidím však mezi vámi i mnoho šťastných rodičů, manželů a manželek.*““).

Autor nijak zvlášť nevyužívá grafických prostředků, aby nahrazoval nepřítomnost prostředků zvukových. Nezaznamenáváme barevných odlišností, jiných typů písma, podtrhávání či rozmanitou grafickou úpravu řádků. Členění textu nesouvisí s frázováním, jako spíše s tematickým či myšlenkovým dělením.

Je dodržována kodifikace, ve vyjadřování je patrná určitá dávka intelektualizace se zachováním rysů neutrality v rovině lexikální i gramatické, což je typické pro psanou sféru mluvených komunikátů, není patrná snaha o zvýšení míry oficiality užíváním knižních výrazů, stejně jako se nevyskytují výrazy z oblasti obecné češtiny, interdialektu či slangu. Nevyskytuje se přílišná modifikace ve stylové sféře, která by předznamenávala, že daný komunikát je určen k mluvené realizaci.

Z hlediska rázu se jedná o projev oficiální, veřejný, slavnostní, což vyplývá ze současného působení funkce a cíle komunikátu v určitém prostředí a situaci. Modelovost komunikace se

projevuje zejména ve výstavbě textu – oslovení adresátů v rámci úvodu („*Milí spolužáci, spolužačky!*“), projev – stať, výzva namísto rozloučení – závěr („*Přeji vám proto, abyste nyní začali plnit všechny své sny, neohlíželi se na sny ostatních a šli za svým cílem. Za cílem být nyní samostatní, neohrožení, šťastní.*“). Užití citátů významných osobností je i zde typickým znakem oficiálního řečnického projevu („*Jediný učitel, kterému se občas podaří někoho vychovat, je život.*“, „... *že se neučíme pro školu, ale pro život.*“), stejně jako přítomnost přirovnání („*Nyní se z nás stávají individuální osobnosti, které nejsou nevzdělané, jako byl Hloupý Honza, přesto se stejně jako on vydávají do světa, aby je naučil to, co škola neuměla.*“, „*Stává se z nás jen kapka v moři, která se bude snažit najít své místo. Místo v realitě světa. Každá kapka je však pro moře důležitá, stejně tak jako my jsme důležití pro svět.*“), řečnické otázky („*Myslíte si však, že už se nebudeme muset nic učit a nikdo nás nebude vychovávat?*“). To vše jsou tradiční prvky pro oficiální řečnický projev. Určitá míra emocionality, která se projevuje v oslovení („*Milí spolužáci, spolužačky!*“, „*Je to tak, milí přátelé, nyní máme osud jen ve svých rukou*“) i v působivém naléhání na posluchače a jejich vyzývání („*Je to tak, milí přátelé, nyní máme osud jen ve svých rukou. Nyní přestáváme být spolužáky a spolužačkami. Nyní se z nás stávají individuální osobnosti, které nejsou nevzdělané, jako byl Hloupý Honza, přesto se stejně jako on vydávají do světa, aby je naučil to, co škola neuměla. Stává se z nás jen kapka v moři, která se bude snažit najít své místo. Místo v realitě světa. Každá kapka je však pro moře důležitá, stejně tak jako my jsme důležití pro svět.*“), je typická spíše pro familiární prostředí, nicméně projev je určen z části kolektivu autorových přátel, což je patrné z kontaktních obrátů, a tak je i určité uvolnění oficiální zdrženlivosti pochopitelné.

Výběr výraziva i modifikace stylu samozřejmě podléhá především prostředí, v jakém projev bude probíhat. Jako významný stylový faktor zde tedy vystupuje veřejné prostředí v kombinaci s faktem, že projev je přednášen za přítomnosti kolektivu adresátů zhruba stejného věku, pochopitelně různého pohlaví, se stejným stupněm dosaženého odborného vzdělání. Jakékoli další, zejména fyzikální, vlastnosti prostředí (teplo nebo chlad, ticho nebo hluk, osvětlení místnosti atd.) nejsou z psaného komunikátu patrné a dá se předpokládat, že by se projevíly až při samotné realizaci projevu, stejně jako prostor, tj. rozsah prostředí, vzdálenost mezi mluvčím a posluchačem či čas vymezený k samotné komunikaci jsou v rámci stylu slavnostního projevu v jeho psané fázi irelevantním stylovým faktorem.

Jak jsem již uvedla výše, adresáti jsou známým kolektivem, který kombinuje osobnosti různého pohlaví, nestejného věku, s odlišným stupněm dosaženého vzdělání a s největší pravděpodobností různého vyznání a příslušnosti k určitým sociálním skupinám. Je signalizován především vztah s adresáty formou oslovení („*Milí spolužáci, spolužačky, ...*“) dále pak tím, že autor sám sebe zahrnuje do kolektivu, o kterém mluví a zároveň ke kterému mluví („...*na který jsme všichni čekali, ...*“, „*Zvládli jsme zápočty...*“, „*Nyní se musíme postavit na vlastní nohy...*“),

stejně jako větší míra kontaktu s posluchači nejen po stránce čistě formální, ale i obsahové, ze které vyplývá právě osobní vztah mezi posluchači a autorem projevu („*Vidím však mezi vámi i mnoho šťastných rodičů, manželů a manželek. Až se jednou, třeba za deset let, sejdem na školním srazu, nebudeme si již tak podobní jako jsme byli dosud, každého z nás jeho život odváne do jiných konců světa, přestože jsme měli dosud tolik společného.*“). Celkově projev působí oficiálním, ale zároveň uvolněným dojmem, s prvky bezprostřednosti a vysokou mírou přímého kontaktu, ačkoli se jedná o monolog, kdy je tedy veškerá mluvní aktivita pouze na jedné straně účastníků celé komunikace. Vzhledem k tomu, že celý projev se tematicky opírá o společně odžité události mluvčího i posluchačů, je právě znalost charakteru adresátů velmi významným stylistickým faktorem, který se projevuje na výsledné podobě komunikace. Je patrné, že autor již při percepci projevu měl jednoznačně na mysli, komu bude adresován, z jakého tematického okruhu bude vycházet a že je nutné tedy zvolit i příslušný, vžitý jazykový kód, resp. navyklé vyjadřování.

Slavnostní projev je komunikátem primárně psaným s ohledem na jeho mluvenou realizaci. Jedná se tedy o komunikaci připravenou, což je typické pro většinu slavnostních projevů, které jsou přednášeny veřejně. Projev je připraven v plném znění v jazykové i obsahové oblasti působí téměř dokonale. Autor měl tedy dost času na to, aby uvážlivě volil výrazové prostředky i promyslel celkovou výstavbu textu. Nicméně pocítuji určité nadbytečné užití některých slov - *nyní*, kdy v první části projevu se dá chápat jako záměr při zdůraznění a lepším vyznění apelu („*Je to tak, milí přátelé, nyní máme osud jen ve svých rukou. Nyní přestáváme být spolužáky a spolužačkami. Nyní se z nás stávají individuální osobnosti, které nejsou nevzdělané, jako byl Hloupý Honza, přesto se stejně jako on vydávají do světa, aby je naučil to, co škola neuměla.*“), ale autor se k tomuto příslovci vrací i v dalších větách („*Nyní se však tento okruh zúží a my budeme realizovat více než své sny. I já nyní mezi vámi vidím mnoho úspěšných novinářů, moderátorů, manažerů nebo reklamních agentů.*“), kde už působí lehce rušivě a mohlo by být nahrazeno nějakým synonymním výrazem, stejně jako *sen* a jeho variace, kterých je v textu také řada („*Každý z nás dělá mnoho věcí, aby vyhověl snům ostatních lidí - rodičům, partnerům, učitelům nebo spolužákům. Nyní se však tento okruh zúží a my budeme realizovat více než své sny.*“, „*Přeji vám proto, abyste nyní začali plnit všechny své sny, neohlíželi se na sny ostatních a šli za svým cílem.*“).

S oficiálním prostředím je kladen tlak na mluvčího v oblasti výběru syntaktických prostředků patřících výhradně do spisovné normy, což je v tomto projevu dodrženo bez výjimky.

Z hlediska výstavby vět se dá říci, že projev kombinuje jednoduché věty („*A je to tady!*“), i souvětí o dvou a více větách („*Zvládli jsme zápočty, zkoušky a další překážky, které nám škola stavěla do cesty.*“, „*Pokud nám toto dosud říkali profesori či rodiče, tak jsme nad nimi jen mávali rukou, ale nyní jim začneme s přibývajícími roky jen mlčky přikyvovat a vzpomínat na kouzlo školních lavic a možná si i sahat do svědomí, co jsme mohli udělat lépe.*“), přičemž právě tyto jsou

v projevu v hojném počtu, což by také odpovídalo oficiálnímu stylu a vyžaduje to tedy určitou řečnickou kvalitu mluvčího.

3.2.2 ANALÝZA Z HLEDISKA SUBJEKTIVNÍCH STYLOTVORNÝCH FAKTORŮ

Z hlediska subjektivních faktorů se dá hovořit o určitých znacích, které jsou typické pro projevy ženského stylu. Větší míra emocionality v oblasti lexikální („*Milí spolužáci, spolužačky*“, „...*, milí přátelé, ...*“) i obsahové, kde se kromě „dějového“ úvodu pohybujeme ve vrstvení lexikálních prostředků z téměř stejného sémantického okruhu („*Je to tak, milí přátelé, nyní máme osud jen ve svých rukou. Nyní přestáváme být spolužáky a spolužačkami. Nyní se z nás stávají individuální osobnosti, které nejsou nevzdělané, jako byl Hloupý Honza, přesto se stejně jako on vydávají do světa, aby je naučil to, co škola neuměla. Stává se z nás jen kapka v moři, která se bude snažit najít své místo. Místo v realitě světa. Každá kapka je však pro moře důležitá, stejně tak jako my jsme důležití pro svět.*“) a projev tak působí více emocionálně, než zdrženlivě a věcně.

Na základě věkové diferenciaci je daný projev produktem dospělého autora, nicméně jako důležitější faktory formující výslednou podobu komunikátu se ukazují vzdělání (všeobecné i odborné), profese a zájmy, popř. vliv určitých ideologií.

Proslov je produktem autora, který dosáhl vysokoškolského vzdělání v oblasti mediálních studií, čehož je důkazem i část projevu („*I já nyní mezi vámi vidím mnoho úspěšných novinářů, moderátorů, manažerů nebo reklamních agentů*“). Vysokoškolské vzdělání v jakémkoli oboru by mělo být zárukou orientace zejména v útvarech národního jazyka a autor by neměl zaváhat především v oblasti spisovnosti a gramatické správnosti, což není v projevu dodrženo. Vyšší míra obecného vzdělání dává možnost komunikovat o větším počtu intelektuálních témat. To se ale v tomto projevu neděje a dá se říci, že jediným tématem je ztvárnění určité emoce slovy. Jako určitý ukazatel se jeví i drobné zaváhání ve volbě slov, především nevhodné opakování („*Nyní se však tento okruh zúží a my budeme realizovat více než své sny. I já nyní mezi vámi vidím mnoho úspěšných novinářů, moderátorů, manažerů nebo reklamních agentů.*“, „*Myslíte si však, že už se nebudeme muset nic učit a nikdo nás nebude vychovávat? Opak je však pravdou.*“), chybná interpunkce („*Až se jednou, třeba za deset let, sejdem na školním srazu, nebudeme si již tak podobní jako jsme byli dosud, ...*“), stejně jako přílišné rozpracování jediného motivu, který se táhne celým projevem, což naznačuje, že autorovým zájmem nebude hlubší studium jazyka či jeho uplatnění v rámci souvislého projevu. Stejně jako přirovnání a citáty, které jsou zvolené na základní úrovni všeobecného vzdělání („*Nyní se z nás stávají individuální osobnosti, které nejsou nevzdělané, jako byl Hloupý Honza, přesto se stejně jako on vydávají do světa, aby je naučil to, co škola neuměla*“, „*Je veřejným tajemstvím, že se neučíme pro školu, ale pro život.*“), což svědčí o určitém kulturním rozhledu a řekněme vlivu literatury, které nemusejí být na vysoké úrovni, a některé obraty působí jako klišé („*Stává se z nás jen kapka v moři, která se bude snažit najít své*

místo. Místo v realitě světa. Každá kapka je však pro moře důležitá, stejně tak jako my jsme důležití pro svět.“, „*S každým koncem však přichází i nový začátek.*“, „*Jediný učitel, kterému se občas podaří někoho vychovat, je život.*“) anebo to můžeme chápat jako uvědomělou volbu vzhledem k adresátům.

V celém projevu nezaznamenávám výrazný prvek, který by ukazoval na autorovy zájmy, a to ani po stránce obsahové, ani po stránce jazykové. Nejsou patrné jakékoli projevy náboženského vyznání, příslušnosti k určité sociální skupině, profesi či ideologickému směru. Stejně tak se autor nevyhraňuje vůči žádné ideologii či směru a nesnaží se je pošpinit.

Hledisko příslušnosti k určitému psychickému typu a psychický stav v okamžiku vzniku komunikátu mají vliv do určité míry. Vzhledem k tomu, že komunikát je připraven a nedá se předpokládat, že by mluvčí ve chvíli jeho vzniku podléhal nějaké vypjaté situaci, bude mít rozhodující vliv především dlouhodobý psychický typ. Autor se projevuje jako typ optimistický („*I já nyní mezi vámi vidím mnoho úspěšných novinářů, moderátorů, manažerů nebo reklamních agentů. Vidím však mezi vámi i mnoho šťastných rodičů, manželů a manželek.*“) a emocionální. Přiklání se k výběru lexikálních a syntaktických prostředků expresivních („*Milí spolužáci, spolužačky!*“, „*A je to tady!*“, „*Ten okamžik, na který jsme všichni čekali, je tu - konec našeho studia.*“, „*Až se jednou, třeba za deset let, sejdem na školním srazu...*“). Původce komunikátu nevykazuje ani velkou míru důkladnosti, kdy ne zcela ideálně užívá lexikálních prostředků (opakování slov), což je známkou nedostatečné přípravy či kontroly jak po stránce jazykové, tak po stránce obsahové. Mezi póly krajní implicitnosti a explicitnosti by autor projevu směřoval k explicitnosti. Beru-li jako cíl komunikace předání určité informace, která je především nositelem velmi intenzivní emoce, pak můžu říci, že jsou sdělovány veškeré myšlenky, které jsou v autorově vědomí, v co největší úplnosti, aby stanovené mety bylo úspěšně dosaženo.

Z opozice typů humorný x vážný se jedná spíše o autora, který se snaží celý projev nést ve vážném duchu, ale najdeme i humornou pasáž („*Nyní se z nás stávají individuální osobnosti, které nejsou nevzdělané, jako byl Hloupý Honza, přesto se stejně jako on vydávají do světa, aby je naučil to, co škola neuměla.*“). Nedochozí k posunům v sémantice slov a slovních spojení, ani stránka výrazová se nedostává do rozporu s označovanými obsahy. Vážnost se snaží umocnit i množstvím „hlubokých“ myšlenek („*Stává se z nás jen kapka v moři, která se bude snažit najít své místo. Místo v realitě světa. Každá kapka je však pro moře důležitá, stejně tak jako my jsme důležití pro svět.*“).

Autor dává najevo svůj vědomý postoj k adresátovi nejen po stránce formální – kontaktní obraty, ale i po stránce obsahové, kdy velká část projevu se odvíjí od zážitků, které původce komunikátu prožil společně s větší částí posluchačů. Přepokládám, že si do jisté míry plně uvědomil vlastnosti, vzdělání, věk, přihlédl k intelektuální úrovni všech posluchačů, nikoli jen výšece, kterou

tvořili jeho přátelé, a na základě toho vytvořil výsledný text, který splňuje určitou přijatelnou formu slavnostního projevu pro široké vrstvy. Za uvědomělý postoj k jazykovému kódu, i přes drobné zaváhání v interpunkci, můžu považovat fakt, že projevil svoji orientaci v útvarech národního jazyka, ze kterého vhodně volil výrazy přiměřené vážnosti situace a přijatelné celým spektrem posluchačů, kteří byli slavnostnímu projevu přítomni.

3.3 PROJEV Č. 3

3.3.1 ANALÝZA Z HLEDISKA OBJEKTIVNÍCH STYLOTVORNÝCH FAKTORŮ

Slavnostní projev je jako většina komunikátů přednášen za účelem dosažení nějakého cíle, sdělit určitou informaci – zde blahopřání ke svatbě. Jeho základní funkce je tedy sdělná, sdělovací. Tato základní funkce je doprovázená některými dílčími, specifickými funkcemi – vzdělávací („*Na počátku je „otevření“.* Klasicky se otevírá hra bílými figurami – pěšákem z e2 na c4.“, „*Střední část hry má sklony ke zmatkům, komplikacím a různým překvapením. Mnohdy se partneři navzájem zablokuji a jediný, východiskem bývá výměna něčeho za něco, na šachovnici figura za figuru*“), popř. působící a ovlivňovací, neboť určité části proslovu působí jako návod na manželství („*Nyní si začnete budovat své pozice, plánovat další kroky v terénu. To je nutné. Musíte se vzájemně poznávat, ale současně zůstat sami sebou.*“). Míra estetické funkce je zastoupena zdůrazněním osobního vztahu pisatele k adresátovi, společensky odstupňovanou srdečností, což nedovoluje, aby výsledný text zněl chladně.

Proslov je komunikátem psaným, ale od počátku jeho vzniku se počítá s pozdější mluvenou realizací. Autor tak navazuje kontakt s posluchači („*Milá Alenko, milý Jendo!*“, „*Vážení hosté a přátelé, ...*“) a k určitému umocnění kontaktu užívá i řečnické otázky, asociativního rázu, což celý projev lehce předurčuje pro mluvený projev („*Kterým směrem asi může zasáhnout?*“). Stejně jako obraty a výrazy, které signalizují bezprostřednost a spojení s danou situací („*Nechci už dál zdržovat průběh vaší svatební oslavy a proto zdvím skleničku a připiji vám se všemi ostatními na štěstí a pohodu.*“). Původce komunikátu nijak nevyužívá grafických odlišností, aby konkuroval zvukovým prostředkům. Nespátřuji žádné barevné odlišení písma, velikostní odlišení, podtržené pasáže či členění textu, které by naznačovalo, že autor již při vzniku textu myslel na odlišnosti v tempu, frázování, dynamice, pauzách aj. Odstavce jsou také členěny dle tematického hlediska. V případě, že s určitými odlišnostmi v mluveném projevu počítal, do originálu psaného textu si to nepoznamenal.

K volbě kódu a vhodných útvarů a výrazových prostředků z národního jazyka je autor donucen objektivními faktory - prostředím, funkcí, cílem projevu. Do jaké míry ovládá schopnost volby je už faktorem ryze subjektivním (viz níže). Autor dodržel jazykové a stylové normy, respektoval kodifikaci. Zachovává si neutrálnost ve vyjadřování v rovině lexikální i gramatické, syntax vykazuje rysy kompaktní větné stavby. Komunikát je určený k ústnímu přednesu a jeho psaná předloha je částečně modifikovaná záměrnou stylizací hovorovosti a bezprostřednosti („*Nechci už dál zdržovat průběh vaší svatební oslavy a proto zdvím skleničku a připiji vám se všemi ostatními na štěstí a pohodu.*“).

Z hlediska rázu se jedná o projev soukromý, prezentovaný v kruhu přátel, který ale nese jistou míru oficiality, jež je dána právě objektivními faktory – situací, prostředím, společenským významem, dosahem a cílem komunikace. I zde se autor drží určitého modelu, který je typický pro projevy tohoto typu, nijak se nesnaží svojí invencí toto schéma narušovat. Charakter projevu ovlivňuje i výběr výrazových prostředků, kde se komunikant drží v oblasti neutrální spisovné češtiny, nijak se nesnaží umocňovat slavnostní a oficiální ráz projevu užitím výrazů knižních. Určitým překonáním stereotypní formální stránky je motiv, který autor v rámci celého znění rozpracoval – přirovnání svatby a následného manželství k šachové partii. Po jazykové stránce volí i výrazy a obraty z oblasti svého zájmu. („*Na počátku je „otevření.“ „Klasicky se otevírá hra bílými figurami – pěšákem z e2 na c4.“ „Kromě toho, milá Alenko, každý šachista ví, že dáma je to nejcennější co má, a že její pohyblivost a schopnost prosadit se je nepřekonatelná.“ „...rychlých nebo simultánních partií, ...“*). Projev tak působí nepříliš intelektualizovaně, ale zcela jistě nevšedně, důstojně a okázale. Je kombinací stereotypu a modelovosti oficiálních slavnostních projevů (po stránce formální) a tato je porušována aktualizací a nečekanou a působivou poetizací vyjádření. Oficialita projevu je umocněna širokým užitím obrazných metaforických přirovnání, zejména ve střední pasáži proslovu („*Na počátku je „otevření.“ Klasicky se otevírá hra bílými figurami – pěšákem z e2 na c4. Tento tah jsme právě sledovali na obecním úřadě. Nyní si začnete budovat své pozice, plánovat další kroky v terénu. To je nutné. Musíte se vzájemně poznávat, ale současně zůstat sami sebou.*

Střední část hry má sklony ke zmatkům, komplikacím a různým překvapením. Mnohdy se partneři navzájem zablokují a jediným, východiskem bývá výměna něčeho za něco, na šachovnici figura za figuru. Většinou bývá nutné se některých pozic vzdát, každý tah důkladně promyslet – tah vlastní i partnerův. Kterým směrem asi může zasáhnout?

Ke konci hry se pak opět stává všechno jasnější a přehlednější. Krása takové partie nezávisí na tom kdo vyhraje, ale jak oba partneři hru vytvářejí – to je pěkné při šachu i v manželství.“)

Soukromé a známe prostředí, ve kterém je projev přednesen, ovlivnilo výsledný komunikát v oblasti výběrů výrazových prostředků, kdy si autor může dovolit familiární oslovení („*Milá Alenko, milý Jendo!*“), ale zároveň dává najevo, že v roli posluchačů jsou i lidé, se kterými ho nepojí stejný vztah jako s oslavenci („*Vážení hosté a přátelé, ...*“). Důležitou roli hraje i zaměření, resp. zájem, společný oslavenci a autorovi, neboť celý projev je v duchu šachové partie, což znamená, že vliv prostředí, tedy osobní vztah obou účastníků komunikace, se projevil v oblasti jazykové, ale i tematické. Fyzická vzdálenost mezi mluvčím a posluchači je nepodstatná, resp. se nijak v psané verzi neprojevuje. Stejně jako vliv času vymezeného k projevu, který by mohl působit až při mluvené realizaci.

Adresátem je především pár, který je autorovi známý, zejména manžel. Komunikace tak z větší části působí velmi nenuceně a uvolněně. Větší míra přímého kontaktu se projevila ve střední části projevu, která je v podstatě věnována celá manželce. Předpokládám, že u příležitosti svatby se v roli posluchačů vyskytnou i lidé bez jakéhokoli osobního vztahu k původci komunikátu, což je vyjádřeno právě v jednom z oslovení („*Vážení hosté a přátelé*“). Tito společně se situací působí na autora zejména ve volbě spisovného jazyka a určité neutrálnosti v rovině lexikální i gramatické. Veškeré další vlastnosti adresátu – věk, pohlaví, vzdělání, příslušnost k určitým sociálním skupinám se jeví jako zcela nedůležité.

Tato primární psaná forma slouží jako východisko k sekundární mluvené komunikaci, daný projev tak může být druhotně přednášen jako bezprostřední. Jedná se o přípravu v plném znění a v tomto ohledu působí obsahově a jazykově dokonale - vhodný a promyšlený výběr výraziva, propracovaná syntaktická stavba, ačkoli se projev neobešel bez chyb (viz níže), které by ale při mluvené realizaci nebyly patrné.

3.3.2 ANALÝZA Z HLEDISKA SUBJEKTIVNÍCH STYLOTVORNÝCH FAKTORŮ

Vzhledem k tomu, že objektivní slohotvorné faktory vymezují komunikujícímu subjektu malý prostor nebo mu dokonce nedávají žádné výběrové možnosti, nemohu tvrdit, že daný komunikát je typickým produktem autora mužského pohlaví. V ženském stylu má být větší tendence k preferenci jistých témat, která vede k větší frekvenci lexikálních prostředků z jistých sémantických okruhů. Právě tento rys se projevuje v proslovu, jehož autorem je muž. V celém proslovu jsou dominantním tématem šachy a tím je ovlivněn i výběr výrazů, obrátů, slovních spojení a celkově sémantická stránka („...*, ale já jsem od svého kamaráda ze šachového klubu zvyklý na jasné a přímé otevření hry.*“, „...*rychlých nebo simultánních partií,*...“, „*Kromě toho, milá Alenko, každý šachista ví, že dáma je to nejcennější co má, a že její pohyblivost a schopnost prosadit se je nepřekonatelná.*“). Projevu se nedá upřít velká míra racionality a logiky, které bývají připisovány právě komunikátům, jejichž autorem je muž.

Na základě věkové diferenciaci je daný projev produktem dospělého autora, nicméně jako důležitější faktory formující výslednou podobu komunikátu se ukazují vzdělání (všeobecné i odborné), profese, ovlivnění nějakou ideologií, příslušnost k některým sociálním, náboženským a jiným skupinám. V tomto projevu se jako nejvlivnější faktor projevuje autorův zájem.

Autor projevu dosáhl středoškolského vzdělání. Dá se předpokládat, že i tento stupeň vzdělání by měl být zárukou orientace v útvarech národního jazyka, což je potvrzeno spisovnou češtinou. Zaváhání se projevuje na úrovni pravopisu, kdy v psané verzi nacházíme chyby v oblasti interpunkce („*Vážení hosté a přátelé, můžete si o tom myslet co chcete, ale já jsem od svého kamaráda ze šachového klubu zvyklý na jasné a přímé otevření hry.*“, „...*očekávám, že tvoje svatební partie bude bohatá na varianty, a s tvým smyslem pro správný okamžik také dlouhodobá a přímočará.*“, „*Krása takové partie nezávisí na tom kdo vyhraje, ale jak oba partneři hru vytvářejí – to je pěkné při šachu i v manželství.*“, „*Kromě toho, milá Alenko, každý šachista ví, že dáma je to nejcennější co má, a že její pohyblivost a schopnost prosadit se je nepřekonatelná.*“, „*Nechci už dál zdržovat průběh vaší svatební oslavy a proto zdvím skleničku a připíjím vám se všemi ostatními na štěstí a pohodu.*“), z hlediska volby slov, kdy dochází k opakování namísto jejich nahrazení synonymy („*Jako šachovému laikovi, milá Alenko, bych ti měl jako šachista a dlouholetý manžel krátce vysvětlit pravidla hry.*“) z hlediska syntaxe („*Střední část hry má sklony ke zmatkům, komplikacím a různým překvapením.*“) i užití nevhodné formy slovesa v důsledku nerespektování podmětu v množném čísle („...*, a že její pohyblivost a schopnost prosadit se je nepřekonatelná.*“). Vzhledem k těmto nedokonalostem se nedá předpokládat, že by jazyk a jeho užívání byly autorovými zájmy nebo že by vyvinul vlastní iniciativu za účelem sebezdokonalování v této oblasti.

Zájem či koníček je v tomto projevu velmi výrazným faktorem a ovlivňuje ho jak po stránce formální, tak obsahové. Autor užívá množství přirovnání k šachové partii („*Vážení hosté a přátelé, můžete si o tom myslet co chcete, ale já jsem od svého kamaráda ze šachového klubu zvyklý na jasné a přímé otevření hry. A protože vím, milý Jendo, že nejsi přítelem rychlých nebo simultánních partií, očekávám, že tvoje svatební partie bude bohatá na varianty, a s tvým smyslem pro správný okamžik také dlouhodobá a přímočará.*“, „*Na počátku je „otevření“. Klasicky se otevírá hra bílými figurami – pěšákem z e2 na c4. Tento tah jsme právě sledovali na obecním úřadě. Nyní si začnete budovat své pozice, plánovat další kroky v terénu.*“, „*Střední část hry má sklony ke zmatkům, komplikacím a různým překvapením. Mnohdy se partneři navzájem zablokují a jediným východiskem bývá výměna něčeho za něco, na šachovnici figura za figuru. Většinou bývá nutné se některých pozic vzdát, každý tah důkladně promyslet – tah vlastní i partnerův.*“, „*Ke konci hry se pak opět stává všechno jasnější a přehlednější. Krása takové partie nezávisí na tom kdo vyhraje, ale jak oba partneři hru vytvářejí – to je pěkné při šachu i v manželství. Kromě toho, milá Alenko, každý šachista ví, že dáma je to nejcennější co má, a že její pohyblivost a schopnost prosadit se je nepřekonatelná.*“), která se neobejdou bez výrazů slangových či spisovných z této oblasti („...*a přímé otevření hry.*“, „...*simultánních partií, ...*“, „...*pěšákem z e2 na c4.*“, „...*, že dáma je to nejcennější co má, ...*“).

Nejsou patrné jakékoli projevy náboženského vyznání, příslušnosti k určité sociální skupině, profesi či ideologickému směru. Stejně tak se autor nevyhraňuje vůči žádné ideologii či směru a nesnaží se je pošpinit.

Hledisko příslušnosti k určitému psychickému typu a psychický stav v okamžiku vzniku komunikátu mají vliv do určité míry. Vzhledem k tomu, že komunikát je připraven a nedá se předpokládat, že by mluvčí v tu chvíli podléhal nějaké vypjaté situaci, bude mít rozhodující vliv především dlouhodobý psychický typ. Autor se projevuje jako typ racionální – volí lexikální i syntaktické prostředky citově neutrální, vztah mezi pojmy a mezi myšlenkami vyjadřuje explicitními syntaktickými schémata, a vytváří tak koherentní, racionálně skloubený text. Působí do jisté míry důkladným dojmem. Zejména v oblasti svého zájmu, kde jistě užívá ověřených informací z pravidel šachů a vyskytne se i velmi detailní informace („...*pěšákem z e2 na c4.*“). Na druhou stranu množství formálních chyb svědčí o tom, že informace z oblasti gramatiky výrazně neověřoval. Myšlenky, které jsou v jeho vědomí, podává v dostatečném rozsahu, neohrožuje tak dosažení cíle komunikace. Prezентuje se tedy jako explicitní typ. Celý projev se nese v odlehčeném, až humorném duchu. To je způsobeno předavší paralelou mezi šachy a manželstvím, kterou nám autor demonstruje. Dále pak posuny v sémantice slov a slovních spojení, které vedou k rozporům mezi stránkou výrazovou a označovanými obsahy („*Tento tah jsme právě sledovali na obecním úřadě. Nyní si začnete budovat své pozice, plánovat další kroky v terénu.*“). Příležitost, při které je

projev přednášen vyžaduje spíše vážný ráz, a tak komunikant vhodně kombinuje humorné pasáže s vážnými. Celkově se dá říci, že se jedná o autora humorného typu se smyslem pro vážnost situace.

Autor dává najevo svůj vědomý postoj k adresátovi nejen po stránce formální – kontaktní obraty, ale i po stránce obsahové, kdy velká část projevu se odvíjí od společného zájmu. Postoj ke zbytku posluchačů, kteří se neorientují v šachové problematice, je v podstatě zahrnut v pasáži, která je vlastně určena manželce, bere tak na vědomí i určitou vzdělanost ostatních posluchačů. Výjimku tvoří úvod, kdy užívá výrazu „simultánní partie“, aniž by ho vysvětlil. Uvědomělý postoj k tématu, obsahu sdělení a situaci je dobře vyjádřen celkovým zpracováním, kdy autor rozvíjí celkem tradiční blahopřání netradičním - šachistickým způsobem. Postoj k jazykovému kódu je rozporuplný. Autor se sice drží spisovné normy, ale projevila se řada chyb z oblasti gramatiky, což vypovídá nejen o vzdělání, ale i o jazykové uvědomělosti.

Celkově ale vytvořil projev přijatelný pro široké pole posluchačů.

3.4 PROJEV Č. 4 :

3.4.1 ANALÝZA Z HLEDISKA OBJEKTIVNÍCH SLOHOTVORNÝCH FAKTORŮ

Stejně jako u ostatních komunikátů, které jsou realizované se záměrem předat nějakou informaci (sdělení), kterou se v tomto projevu stává blahopřání přátelům, je i zde základní funkcí funkce sdělovací, informativní. Z dalších funkcí - vzdělávací ve smyslu výkladu řecké báje („*Otec bohů Zeus a jeho syn a současně posel bohů Hermes chtěli vyzkoušet lidi, jak dovedou být přátelští k hostům. Proto se sestoupili z Olympu a jako chudobní pocestní procházeli zemi a prosili o jídlo a nocleh. Všude jim však přibouchli dveře před nosem. Už se chtěli dalšího hledání dobrých lidí vzdát, ale podnikli ještě jeden pokus na konci malé vesničky. Tam žili Filemon a Baucis, staří manželé, kteří spolu v míru a pokoji žili už dlouhá léta. Ti přijali cizince bez vyptávání a pohostili je vším, co měli.*“), „*Zeus je na konci jejich života ve stejném okamžiku proměnil ve dva stromy. Filemona v dub a Baucis v lípu. A legenda o tom vypráví: „...a dávno zmizely domy a chrámy na onom místě ve Frýgii, ale ty dva stromy zde stojí v těsném spojení jako symbol nerozlučnosti...*“), estetická ve smyslu citového souznění s adresáty, snahy přenést na ně své emoce. Dále pak společensky odstupňovaná srdečnost, díky které projev nevyznívá chladně. K poetizaci textu a tím k umocnění estetické složky dochází i vyprávěním řecké báje a v závěru dokonce její citací.

Projev je komunikátem psaným, ale je určen k mluvené realizaci. V této psané fázi tedy autor nijak nevyužívá grafických prostředků, aby konkuroval prostředkům zvukovým. Nevyužívá jiných barev písma, podtržení a rozmanitou grafickou úpravu řádků ke zdůraznění odlišností ve frázování, tempu, dynamice aj. Text člení do odstavců na základě obsahové a myšlenkové diferenciaci. Sekundární mluvenost umožňuje užití prvků, které jsou typické pro mluvenou sféru - kontaktních obrátů („*Milá Heleno, milý Karle!*“), užití výrazů a spojení, které signalizují bezprostřednost a sepnutost s konkrétní situací („*Než však takový okamžik nastane, chceme s vámi oslavit ještě mnoho vašich výročí, každé tak veselé, jako je to dnešní. Na vaše zdraví!*“), množství ukazovacích zájmen („*Tato pohostinnost, ...*“, „*Mezi tímto párem...*“, „*V tomto příběhu...*“, „*Než však takový okamžik nastane, ...*“). Pisatel volí výrazové prostředky z oblasti spisovné češtiny, respektuje kodifikaci, zachovává si neutrálnost v oblasti lexikální a gramatické a syntax vykazuje rysy kompaktní větné stavby.

K volbě kódu a vhodných útvarů a výrazových prostředků z národního jazyka je autor donucen objektivními faktory - prostředím, funkcí, cílem projevu. Volí z oblasti útvarů a poloútvárů národního jazyka a drží se spisovné normy. Míra jeho schopností volit vhodně a přesně už souvisí s faktory subjektivními (viz níže).

Z hlediska rázu komunikace, který je ovlivněn funkcí, specifickým cílem, prostředím a

situaci, se jedná o slavnostní text oficiální, pronášený v soukromém prostředí. Míra oficiality je dána především komunikačním záměrem, veřejností a společenským dosahem. Projev odpovídá modelové komunikaci v dané situaci. Drží se tradiční formální výstavby, kdy postupuje od oslovení adresátů, přes vlastní znění projevu, až k závěru, kde užívá částečně tradiční výzvu či vybídnutí. Autor se nesnaží tuto osnovu narušit, což je pochopitelné, neboť tento typ komunikátu k tomu nedává příliš velký prostor. Nesnaží se volbou knižních výrazových prostředků dosáhnout vyšší míry oficiality. Slavnostní projev je jednou ze sfér, která dává výrazně vyniknout autorově individualitě zejména po stránce obsahové. Zde tedy autor originálně uplatňuje svoji osobitost vytvořením textu, kdy přirovnává manželství svých přátel k manželskému páru z řecké báje. Jeho vyjadřování působí intelektualizovaně a výsledkem je kultivovaný a důstojný slavnostní projev. Celkově projev funguje jako kombinace stereotypu a modelovosti oficiálních slavnostních projevů (po stránce formální) a tato je narušena aktualizací, myšlenkou a jejím nečekaným a působivým poetickým vyjádřením. Právě citace („...a dávno zmizely domy a chrámy na onom místě ve Frýgii, ale ty dva stromy zde stojí v těsném spojení jako symbol nerozlučnosti...“) a přirovnání („Žili spolu tak šťastně, že chtěli, aby se z jejich štěstí čerpali i jiní. Také vy máte otevřenou náruč pro každého, kdo ji potřebuje.“) jsou dalšími typickými rysy oficiálních řečnických projevů.

Výběr výraziva a modifikace stylu jsou ovlivněny soukromým známým prostředím, přítomností adresáta a dalších posluchačů. Přítomnost adresáta umožňuje původci se na něj obracet („Milá Heleno, milý Karle!“, „...“, „a proto mi dovolte, ...“, „Než však takový okamžik nastane, chceme s vámi oslavit ještě mnoho vašich výročí, každé tak veselé, jako je to dnešní. Na vaše zdraví!“). Fyzikální vlastnosti prostředí (teplo, chlad...) se na psané předloze pochopitelně neprojeví. Stejně jako prostor, tj. rozsah prostředí, vzdálenost mezi mluvčím a posluchačem či čas vymezený k samotné komunikaci jsou v rámci stylu slavnostního projevu v jeho psané fázi neprojevujícím se stylotvorným faktorem. Vzdálenost mluvčího a posluchače je důležitá ve smyslu jejich osobního vztahu, neboť znalost manželského páru dává autorovi možnost popsat jejich manželství, komentovat ho. Je patrné, že autor již při percepci projevu měl jednoznačně na mysli, komu bude adresován, z jakého tematického okruhu bude vycházet a že je nutné tedy zvolit i příslušný, vžitý jazykový kód, resp. navyklé vyjadřování. Prostor ve smyslu dosahu komunikace je vytvořen spolupůsobením funkce a cíle. Je transparentně vyjádřen tím, že komunikant se obrací na konkrétní dva posluchače a nikoho jiného ve svém projevu nekontaktuje.

Přítomným adresátem je autorovi známý pár, před kterým zjevně nemá žádné psychické zábrany, alespoň nejsou patrné. Jedná se o malý počet adresátů, což se projeví i na tematickém zpracování, kdy se adresáti stávají z části motivem celého projevu. Kontakt s posluchači je umocněn tím, že celý proslov je adresován pouze jim. Komunikace tak z větší části působí velmi nenuceně a uvolněně.

Slavnostní projev je komunikátem psaným. Tato primární psaná forma slouží jako východisko k sekundární mluvené komunikaci a ve výsledku může být prezentována jako bezprostřední projevy. Přípravenost je typickým rysem pro většinu slavnostních projevů, které jsou přednášeny veřejně i soukromě. Projev je připraven v plném znění, a tak jazykové i obsahové oblasti působí téměř dokonale.

3.4.2 ANALÝZA Z HLEDISKA SUBJEKTIVNÍCH STYLOTVORNÝCH FAKTORŮ

Slavnostní projev je typem komunikátu, který nedává původci příliš prostoru na to, aby se projevil subjektivní faktor pohlaví. Projev působí srdečně, ale emocionalita není stěžejním motivem, ale i zde autor preferuje v celém proslovu jedno dominantní téma, které pak ovlivňuje výběr lexikálních prostředků z jistých sémantických okruhů. Projevu se nedá upřít velká míra racionality a logiky, které bývají připisovány právě komunikátům, jejichž autorem je muž. Projev tak působí srdečně, jak je u blahopřání očekáváno, a zároveň věcně.

Na základě věkové diferenciaci je daný projev produktem dospělého autora, o čemž svědčí vyzrálý, kultivovaný projev a určitý kulturní rozhled. Nicméně jako důležitější faktory formující výslednou podobu komunikátu se ukazují vzdělání (všeobecné i odborné), profese, ovlivnění nějakou ideologií, příslušnost k sociálním, náboženským a jiným skupinám.

Vzdělání v kombinaci s vlastním zájmem o rozšiřování a prohlubování vzdělání se projevuje v rovině jazykové. Autorovo vzdělání se odráží v jeho schopnosti bezpečně se orientovat v útvech národního jazyka, vhodně volit prostředky lexikální i syntaktické, nechybovat v interpunkci. Vyšší míra vzdělání a také zájem o literaturu, který se projevil jeho převyprávěním řecké báje a dokonce citací z ní („*Otec bohů Zeus a jeho syn a současně posel bohů Hermes chtěli vyzkoušet lidi, jak dovedou být přátelští k hostům. Proto se sestoupili z Olympu a jako chudobní pocestní procházeli zemi a prosili o jídlo a nocleh. Všude jim však přibouchli dveře před nosem. Už se chtěli dalšího hledání dobrých lidí vzdát, ale podnikli ještě jeden pokus na konci malé vesničky. Tam našli Filemona a Baucis, staré manželé, kteří spolu v míru a pokoji žili už dlouhá léta. Ti přijali cizince bez vyptávání a pohostili je vším, co měli.*“, „*Zeus je na konci jejich života ve stejném okamžiku proměnil ve dva stromy. Filemona v dub a Baucis v lípu. A legenda o tom vypráví: „...a dávno zmizely domy a chrámy na onom místě ve Frýgii, ale ty dva stromy zde stojí v těsném spojení jako symbol nerozlučnosti...*“), mu daly možnost komunikovat o tomto intelektuálním tématu s užitím výrazových prostředků schopných vyjádřit dané pojmy a vztahy mezi nimi. Autor se vyhnul nadměrnému opakování, což svědčí o jeho bohaté slovní zásobě, jazykové vyzrálosti a kulturním rozhledu. Právě propojení řecké báje coby paralely s manželstvím jeho přátel je projev jeho zájmu i v rovině obsahové, tematické.

Nejsou patrné jakékoli projevy náboženského vyznání, příslušnosti k určité sociální skupině, profesi či ideologickému směru. Stejně tak se autor nevyhraňuje vůči žádné ideologii či směru a nesnaží se je pošpinit.

Hledisko příslušnosti k určitému psychickému typu a psychický stav v okamžiku vzniku komunikátu mají vliv do určité míry. Vzhledem k tomu, že komunikát je připraven a nedá se předpokládat, že by mluvčí v tu chvíli podléhal nějaké vypjaté situaci, bude mít rozhodující vliv

především dlouhodobý psychický typ. Autor se projevuje jako typ racionální – volí lexikální i syntaktické prostředky citově neutrální, vztah mezi pojmy a mezi myšlenkami vyjadřuje explicitními syntaktickými schématy, a vytváří tak koherentní, racionálně skloubený text. Působí do jisté míry důkladným dojmem. Především díky dostatečnému výkladu řecké báje společně s její citací, což si určitě vyžádalo jeho iniciativu a ověření. Informace, které jsou v jeho vědomí, podává v dostatečném rozsahu, neohrožuje tak dosažení cíle komunikace. Prezентuje se tedy jako explicitní typ. Celý projev se nese ve vážném duchu, což může být do jisté míry ovlivněno právě příběhem z řeckých bájí, který je sám o sobě vážný s emočně silným námětem. Nedochází k posunům v sémantice slov a slovních spojení, tudíž ani k rozporům mezi stránkou výrazovou a označovanými obsahy. Nevyskytují se hyperboly či slovní hříčky, tedy nic, co by signalizovalo humor.

Autor dává najevo svůj vědomý postoj k adresátovi nejen po stránce formální – kontaktní obraty, ale i po stránce obsahové, kdy velká část projevu vychází ze vzájemné znalosti, zejména znalosti manželského páru, kterou pak autor rozpracoval jako hlavní náplň svého projevu („*Pohostinnost je vám vlastní po celou dobu trvání vašeho manželství, o tom se většina z nás již dávno přesvědčila.*“, „*V tomto příběhu jsou Filemon a Baucis, nejchudší lidé ve vsi, což se ovšem o vás říct nedá, ale jejich srdečnost a velkorysost máte také.*“, „*Žili spolu tak šťastně, že chtěli, aby se z jejich štěstí čerpali i jiní. Také vy máte otevřenou náruč pro každého, kdo ji potřebuje. To, co vás spojuje, předáváte společně ostatním – pocit bezpečí a klidu v dnešní hektické době.*“).

Uvědomělý postoj k jazyku vychází z výborné a promyšlené práce s ním. Je patrný autorův cit pro jazykové hodnoty, který souvisí se vzděláním a celkovým kulturním rozhledem, a projevuje se i znalostí a schopností využívat existujících komunikačních modelů. Obsah je důkladně, logicky rozpracován a autor pochopitelně musel vyvinout více iniciativy, než v případě komunikátů, ve kterých se autor staví k obsahu lhostejně.

3.5 PROJEV Č. 5

3.5.1 ANALÝZA Z HLEDISKA OBJEKTIVNÍCH SLOHOTVORNÝCH FAKTORŮ

Z hlediska základní funkce komunikátu, která je spjata s jeho cílem a se specifickým zaměřením komunikace, se jedná o funkci sdělovací (sdělná), též informativní, neboť slavnostní projev je, jako většina komunikátů, realizován s cílem přinést nějaké sdělení a předat jej posluchačům. Jako dílčí, specifická funkce se přimyká funkce vzdělávací, která je reprezentována citátem s překladem („*Non scholae, sed vitae discimus*“ - *neučíme se pro školu, ale pro život.*“), dále pak funkce působící, kterou vidím ve formulacích, které mají charakter výzvy k adresátovi. Tato výzva je spojena s citovou a apelovou expresivností a vyskytuje se ve formě vět rozkazovacích, ale i tázacích („*Vzpomínáte si?*“, „*Učili jste se tedy nadarmo, jenom pro známky ve škole a ne pro život?*“, „*Jestliže to, co máte napsáno v tuctech sešitů za celou dobu svého vzdělání od základní školy až po maturitu, není to, co budete v životě potřebovat, co to tedy je? Strávili jste svůj veškerý čas až dosud jenom nějakým hraním?*“, „*Zachovejte si kritický smysl pro realitu, ale nezapomeňte, že svět se neskládá jen z materialistických hodnot, z věcí vypočitatelných, změřitelných a zvažitelných, ale také z toho, co nosíte v sobě: ze snů, utopí a ideálů!*“). Vzhledem k tomu, že se jedná i o projev částečně hodnotící, který má souznívat s citovým hodnocením adresátů, můžu hovořit i o jisté dávce funkce estetické.

Slavnostní projev spadá do stylové sféry komunikátu psaných, nicméně je od počátku vzniku určen k mluvené realizaci. Autor tak navazuje kontakt s posluchači („*Milé maturantky a maturanti! Milí rodiče! Milé kolegyně a kolegové!*“), užívá řečnických otázek, které vykazují určitou míru spontaneity („*Vzpomínáte si?*“, „*Učili jste se tedy nadarmo, jenom pro známky ve škole a ne pro život? Jestliže to, co máte napsáno v tuctech sešitů za celou dobu svého vzdělání od základní školy až po maturitu, není to, co budete v životě potřebovat, co to tedy je?*“) a vět, které značí bezprostřední sepjetí se situací, za které komunikace probíhá („*A teď se smutkem pozoruji, kolik vás, maturantů, opustí tento vynikající divadelní soubor.*“), což jsou typické rysy komunikátů mluvených. Původce komunikátu nijak výrazně nevyužil grafických odlišností, aby konkuroval zvukovým prostředkům. Nevyskytuje se žádné barevné odlišení písma, velikostní odlišení, podtržené pasáže či členění textu, které by naznačovalo, že autor již při vzniku textu myslel na odlišnosti v tempu, frázování, dynamice, pausách aj. Jako jediný signál intonace se dají chápat vykřičníky („*„Milé maturantky a maturanti! Milí rodiče! Milé kolegyně a kolegové!“*“, „*„Pokud to splníte, dokážete, že jste se neučili pro školu, ale opravdu pro život! Přeji vám na další cestě životem všechno nejlepší!“*“). Odstavce jsou také členěny dle tematického hlediska. V případě, že s určitými odlišnostmi v mluveném projevu počítal, do originálu psaného textu si to nepoznamenal.

Autor setrvává na dodržování jazykových a stylových norem, na respektování kodifikace. Komunikát představuje z větší části vyjadřování intelektualizované, zachovává si neutrálnost s jistými rysy knižnosti v rovině lexikální i gramatické, syntax vykazuje rysy kompaktní větné stavby. Celkový styl komunikátu se jeví jako modifikovaný, právě pro záměrnou stylizaci bezprostřednosti, a tedy mluvenosti.

K volbě kódu je autor donucen objektivními faktory – prostředím, funkcí a cílem projevu. Volí tedy z útvarů a poloútvárů národního jazyka. Tato volba je z velké míry ovlivněna schopností ovládat právě jazykový kód, což už je faktor subjektivní.

Z hlediska rázu se jedná o projev oficiální, veřejný, slavnostní, což vyplývá ze současného působení funkce a cíle komunikátu v určitém prostředí a situaci. Modelovost komunikace se projevuje zejména ve formální výstavbě textu – oslovení adresátů v rámci úvodu („*Milé maturantky a maturanti! Milí rodiče! Milé kolegyně a kolegové!*“). Střední část slavnostního projevu, která dává nejvíce vyniknout autorově individualitě a ten tedy po stránce obsahové překonává určitý stereotyp svým osobitým zpracováním, k čemuž přispívá i působivá poetizace vyjádření. V závěru opět dle tradiční osnovy – rozloučení, přání, výzva („*Pokud to splníte, dokážete, že jste se neučili pro školu, ale opravdu pro život! Přeji vám na další cestě životem všechno nejlepší!*“). S oficiálním prostředím je kladen tlak na mluvčího v oblasti výběru syntaktických prostředků patřících výhradně do spisovné normy, což je v tomto projevu dodrženo bez výjimky. Autor dává přednost knižnosti před hovorovostí a výsledkem intelektualizovaného vyjadřování je důstojný a nevšední komunikát. Dalším typickým znakem oficiálního řečnického projevu je užití citátu a přirovnání („*„Non scholae, sed vitae discimus“ - neučíme se pro školu, ale pro život. „Vzdělání a vědomosti nemůžete považovat za majetek – nedá se koupit a zpočátku ani dobře prodat. „*“).

Prostředí, ve kterém je projev realizován, je veřejné a autorovi neznámé, což se spolu s dalšími faktory výrazně podepsalo na výsledné podobě komunikátu. Další, zejména fyzikální, vlastnosti prostředí (teplo nebo chlad, ticho nebo hluk, osvětlení místnosti atd.) nejsou z psaného komunikátu patrné a dá se předpokládat, že by se projevíly až při samotné realizaci projevu, stejně jako prostor, tj. rozsah prostředí, vzdálenost mezi mluvčím a posluchačem či čas vymezený k samotné komunikaci jsou v rámci stylu slavnostního projevu v jeho psané fázi irelevantním stylovým faktorem. Celý projev dává najevo, že mezi autorem a posluchači není blízký osobní vztah, spíše je patrný vztah oficiální, který se pak ve výsledku podílí i na tvorbě celkovém rázu projevu.

Adresátem je přítomný kolektiv neznámých posluchačů. Pochopitelně se liší věkem, pohlavím, vzděláním, zájmy, příslušností k nějaké sociální skupině, vyznáním náboženským či ideologickým. Autor se ale ve větší části projevu obrací k určitému úseku těchto posluchačů – k maturantům. Projev tak působí uvolněně v oblasti vyjadřování, bezprostředně a dovoluje větší míru

kontaktní („Učili jste se tedy nadarmo, jenom pro známky ve škole a ne pro život? Jestliže to, co máte napsáno v tuctech sešitů za celou dobu svého vzdělání od základní školy až po maturitu, není to, co budete v životě potřebovat, co to tedy je?“, „Přeji si, abyste také tuto zkušenost převzali pro svůj další život“).

Jedná se tedy o komunikaci připravenou, což je typické pro většinu slavnostních projevů, které jsou přednášeny veřejně. Projev je připraven v plném znění v jazykové i obsahové oblasti působí téměř dokonale. Autor měl tedy dost času na to, aby uvážlivě volil výrazové prostředky i promyslel celkovou výstavbu textu.

3.5.2 ANALÝZA Z HLEDISKA SUBJEKTIVNÍCH STYLOTVORNÝCH FAKTORŮ

Zaznamenat rozdíly v řečovém chování podle pohlaví a následné rozlišení stylu mužského či ženského je i v tomto projevu velmi těžké. Slavnostní projev dává široký prostor pro uplatnění subjektu zejména po stránce tematické, kde autor nepreferuje jedno dominantní téma, ale v celém projevu rozpracovává řadu menších motivů. Postupuje logicky, věcně, emocionalita je patrná v menší míře, zejména díky prostředkům lexikálním („*A pak vidím jaké nadšení, jaké zaujetí, jakou aktivitu vyvolává náš sbor, náš orchestr, divadelní představení plné fantazie. A teď se smutkem pozoruji, kolik vás, maturantů, opustí tento vynikající divadelní soubor.*“).

Na základě věkové diferenciacie je daný projev produktem dospělého autora, o čemž svědčí vyzrálý, kultivovaný, projev a určitý kulturní rozhled, který souvisí s vyzrálostí věkovou. Nicméně jako důležitější faktory formující výslednou podobu komunikátu se ukazují vzdělání (všeobecné i odborné), profese, ovlivnění nějakou ideologií, příslušnost k sociálním, náboženským a jiným skupinám.

Jedním z nejúčinnějších subjektivních slohotvorných faktorů je v tomto projevu vysokoškolské vzdělání původce komunikátu, které se promítlo především po stránce jazykové. Vyšší stupeň vzdělání je doložen bohatou slovní zásobou, kultivovaným stylem vyjadřování, myšlenkovou i formální výstavbou textu či prezentací určitého nabytého vědomostního fondu.

Původce komunikátu tedy disponuje určitými intelektualizačními schopnostmi, které se projevují možností aktivizovat v komunikaci prostředky lexikální a syntaktické. Úroveň vzdělání dává autorovi i možnost hovořit o větším počtu intelektuálních témat. Dá se říci, že se do jisté míry projevuje i autorova profese, jejímž působením umocňuje sepetí se situací, s prostředím a s adresáty („*Vzpomínáte si? V jedné učebnici latiny je toto úsloví uvedeno jako příklad na užívání slova „discere“, které jsme se učili časovat zdola nahoru a shora dolů.*“).

Autorovy zájmy nedostaly v projevu prostor. Do jisté míry nám autor prezentuje určitou svoji ideologii a snaží se k ní nabádat i posluchače („*Když to všechno domyslíte, sami dojdete k závěru, že tyto aktivity vedle matematiky, češtiny, fyziky a dalších předmětů mají své oprávněné místo.*“, „*Zachovejte si kritický smysl pro realitu, ale nezapomeňte, že svět se neskládá jen z materialistických hodnot, z věcí vypočitatelných, změřitelných a zvažitelných, ale také z toho, co nosíte v sobě: ze snů, utopií a ideálů! Mnohé z toho, co jste se naučili, můžete zapomenout. Vždy se však držte logiky a rozumu, ideálů tolerance a humanity.*“)

Na komunikátu se podepisuje i autorova příslušnost k určitému dlouhodobému psychickému typu. Je patrné, že mluvčí bude spíše racionální typ, neboť dal přednost lexikálním i syntaktickým prostředkům citově neutrálním, vyhýbá se přílišné expresivitě, vztahy mezi pojmy a myšlenkami vyjadřuje explicitními syntaktickými schémata a vytváří tak koherentní, racionálně skloubený text.

Na základě diferenciací psychických typů, které se vyskytují mezi póly krajní implicitnosti a explicitnosti, patří autor spíše k typu explicitnímu. Sděluje informace, které jsou v jeho vědomí v co největší úplnosti, čímž přispívá k dosažení komunikačního cíle. Celý projev se nese spíše ve vážném duchu, ale autor se nevyhýbá ani humorným, někdy lehce ironizujícím pasážím, které se vyznačují aktuálními posuny v sémantice slov a slovních spojení („*Dnes častěji slyšíme od našich ...náctiletých jen jeden tvar tohoto slovesa, a to „disco“, ovšem ve zcela jiných souvislostech.*“, „*Měřeno „vážností života“ je to všechno jenom hra. Hra ve smyslu toho, že se vše děje bez nucení, ale zato s plnou vážností a nadšením.*“)

Autor dává najevo svůj vědomý postoj k adresátovi především po stránce obsahové, kdy vychází nejen ze znalosti věku a vzdělání, ale i ze situace, ve které se posluchači právě nacházejí, a v souvislosti s ní formuluje celý projev, který je plný rad, doporučení a odpovědí na otázky, které dle autora právě běhají posluchačům hlavou. Zcela jistě se dá říci, že původce komunikátu má smysl pro jazykové hodnoty, který se utvářel současným působením vzdělání. Kulturností života a prostředí. Stejně tak se projevila jeho znalost a schopnost využívat existujících komunikačních modelů a schopnost tvůrčího přístupu k jazyku.

4 ZÁVĚR

Náplní mé bakalářské práce byla stylistická analýza slavnostních projevů, na základě které jsem se snažila zachytit znaky, které se současným působením objektivních a subjektivních faktorů jeví jako společné, stejně jako znaky, kterými se od sebe dané projevy liší.

Objektivní a subjektivní faktory působí vždy společně na tvorbu i výslednou formu komunikátu. Je patrné, že především vlivem objektivních faktorů (základní funkce komunikátu, užitá forma komunikátu, kód jazykové komunikace, ráz komunikátu, místo a čas komunikátu, míra spontánnosti a připravenosti komunikace), vykazují slavnostní projevy shodné či velmi podobné rysy. Základní funkce komunikátů je informativní (sdělná), ke které se vždy v nějaké míře přidružují funkce dílčí, specifické. Jedná se o komunikáty primárně psané, které jsou ale určeny k mluvené realizaci, proto všechny vykazují určité rysy mluvených projevů (stylizace bezprostřednosti). S výjimkou prvního projevu autoři nevyužívají možností konkurovat zvukovým prostředkům grafikou.

K volbě kódu a vhodných útvarů a výrazových prostředků z národního jazyka jsou původci donuceni objektivními faktory - prostředím, funkcí, cílem projevu. Snaží se dodržovat jazykové a stylové normy, respektovat kodifikaci. Zachovávají si většinou neutrálnost ve vyjadřování v rovině lexikální i gramatické, syntax vyazuje rysy kompaktní větné stavby.

Z hlediska rázu můžeme projevy rozlišit na veřejné a soukromé, což se na výsledné podobě projevuje minimálně (např. v rámci oslovení, kontaktu). Mnohem výraznější je oficialita i u projevů ze soukromé sféry, která je dána situací, prostředím, společenským významem, dosahem a cílem komunikace.

Vliv adresátů, pochopitelně v kombinaci s ostáními faktory, se projevuje především ve smyslu osobního vztahu mezi původcem komunikátu a posluchačem, což se pak celkově v projevech promítá jako faktor subjektivní (uvědomělý postoj k adresátům) a výrazně se podílí na stránce obsahové i jazykové. V projevech, které jsou určeny neznámým posluchačům, jsou autoři limitováni především po stránce volby vhodných výrazových prostředků a je patrná snaha zachování rysů neutrality v rovině lexikální i gramatické. Užívají-li termínů, citátů či přirovnání, je třeba je vysvětlovat, aby byly všem posluchačům jasné. Všechny projevy jsou připraveny v plném znění a působí tak jazykově téměř dokonale. Spontánnost v projevech je minimální.

Ani u jednoho z projevů nemůžeme jednoznačně říci, že vyazuje rysy pouze ženského nebo mužského stylu. Všechny projevy jsou produktem autorů dospělého věku a i rozdíly na základě dosaženého vzdělání jsou minimální. Všichni prokázali určitou orientaci v útvarech národního jazyka a projevy odlišila až schopnost bezchybného užití interpunkce či práce se slovy, která nebyla u všech autorů perfektní. Z hlediska příslušnosti k určitému psychickému typu převažují autoři

spíše racionální, s výjimkou druhého projevu, kde jsem zaznamenala větší projev emocionality, a explicitní, neboť všichni podávají informace v plném rozsahu svého vědomí. S výjimkou třetího projevu, který se nejvýrazněji nese v humorném duchu díky paralele mezi manželstvím a šachovou partií, se prezentují autoři spíše jako vážné typy, resp. jejich projevy působí vážně.

Ve třetím projevu se nejvýrazněji projevuje hledisko zájmu původce komunikátu, ve všech ostatních mají zájmy nevýraznou funkci.

Zcela nejvýrazněji se ve všech proslovech projevuje uvědomělý postoj původce komunikátu k adresátovi, ale i k obsahu a k jazyku. Fakt, že autoři smýšleli o svých posluchačích, se projevuje ve výběru výraziva, kdy volili buď vžitý jazykový kód, na který jsou mezi sebou zvyklí, nebo se drželi spisovné, neutrální formy, která je přijatelná pro všechny, především neznámé, posluchače v rámci slavnostních projevů. Uvědomělý postoj k obsahu dává nejvíce vyniknout autorově individualitě, kdy po stránce formální není příliš možné překonávat stereotypy spojené s daným typem projevu. Právě náplň projevu je pak vyjádřením postoje k adresátovi i k obsahu, kdy někteří autoři upřednostňují jisté tematické okruhy, které jsou jim a adresátům společné, nebo naopak volí z takové oblasti, aby žádný z posluchačů, především neznámých, nebyl handicapován a zároveň oni sdělili vše, co chtěli, a dosáhli tak cíle komunikace. Tímto osobitým zpracováním se od sebe projevy liší nejvíce. Každý z autorů si zvolil své téma, které s ohledem na adresáty, situaci, prostředí a cíl rozpracoval.

RESUMÉ

Hlavní myšlenkou mojí bakalářské práce je analýza pěti slavnostních projevů. Práce je rozdělena do dvou částí — teoretické a praktické.

První část definuje na základě uvedené literatury objektivní a subjektivní stylistické faktory.

Praktická část obsahuje stylistickou analýzu, kterou provádím na základě charakteristiky jednotlivých stylistických faktorů v teoretické části.

V závěru mé bakalářské práce se pokouším o vymezení společných a odlišných znaků daných slavnostních proslovů.

The gist of my bachelor thesis is to analyse five various orations. The thesis is divided into two parts, namely into theoretical and practical one.

The first one defines the objective and subjective stylistic factors. The practical part deals with the analysis based on the acquired knowledge from the first part. In the end of my bachelor thesis I try to treat of similar and dissimilar characteristics of the orations mentioned above.

BIBLIOGRAFIE

Kolektiv autorů: *Příruční mluvnice češtiny*, Praha: Lidové noviny 2003

Kolektiv autorů: *Pravidla českého pravopisu*, Praha: Fin 2009

Bečka, Josef: *Česká stylistika*, Praha: Academia 1992

Čechová, Marie: *Současná stylistika*, Praha: Lidové noviny 2008

Hubáček, Jaroslav: *Úvod do stylistiky českého jazyka*, Ostrava: Pedagogická fakulta 1985

Chloupek, J. aj.: *Stylistika češtiny*, Praha: SPN 1991

Janovec, Ladislav: *Jak používat čárku a další interpunkční znaménka*, Praha: Klett 2006

Jedlička, Alois: *Základy české stylistiky*, Praha: SPN 1970

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

<http://www.ujc.cas.cz/>

<http://www.zbynekmlc.cz/>

<http://www.primat.cz/>

PŘÍLOHA

PROJEV Č. 1

Vaše magnificence, pane prorektore,

Spectabilis, paní proděkanko,

Honorabilis, pane promotore,

Honorabiles, učitelé

Vážené dámy, vážení pánové,

Dovolte mi, abych jménem absolventů bakalářského studia Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy, pronesla krátkou děkovnou řeč.

Přestože se nescházíme v budově historického Karolina, nic neubírá tomuto slavnostnímu okamžiku na vážnosti. Před malou chvílí jsme z rukou akademických funkcionářů přebrali diplomy opravňující nás užívat akademického titulu bakalář.

Původ slova bakalář je, jako u většiny akademických titulů, ve středověké latině. Již od středověku se užíval jako označení určitého stupně vzdělání. Etymologický původ slova však není úplně přesně znám. Někteří oborníci jej spojují s významy latinských slov *baca* a *laureatus*, ta označují rostlinu známou z kuchyní jako bobkový list, jinak též vavřík. Jiní odborníci poukazují na původ ve staré francouzštině, kde slovo stejného základu neslo význam „mladý aspirant rytířství“.

Před třemi lety většina z nás učinila své první nesmělé krůčky na akademické půdě a všichni jsme toužili rozběhnout se do zdánlivě bezstarostného studentského života. Cesta za poznáním, stejně jako většina životních cest, však není rovná a hladce umetená. Během studia nás z ní sváděla nejen kulturní zařízení v blízkosti fakulty, ale i boj s elektronickým systémem a BYROKRACIÍ. Největší boj jsme však sváděli sami se sebou. My, kteří zde dnes stojíme, jsme vybičovali své schopnosti k úspěšnému absolvování šesti zkouškových období, obhájení bakalářské práce a na závěr ke složení zkoušky nejdůležitější, bakalářské státní závěrečné zkoušky.

Obrovskou zásluhu na tomto úspěchu však nesou také naši rodiče a prarodiče, jimž děkuji za výchovu. Mé další poděkování směřuje našim životním partnerům za důvěru a trpělivost, které s námi měli, když kolem nás ve zkouškových obdobích museli chodit po špičkách, stejně tak jako naši další příbuzní a přátelé. Zvláštní poděkování si zaslouží pedagogové. Pedagogové ze základních a středních škol, kteří nás svou kvalitní prací motivovali jít v jejich šlépějích i ti, kteří nás svou nedobře odvedenou prací motivovali k tomu stát se lepšími. Pedagogové vysokoškolští, vám děkujeme za kvalitní odbornou přípravu a cenné rady.

Na naší cestě za poznáním jsme právě došli na křižovatku. Někteří z nás se rozhodli svou cestu ukončit a uplatnit své znalosti v praxi. Další z nás odešli za novými zkušenostmi na jiné fakulty a univerzity a skupina třetí se rozhodla vytrvat a nabýt kompletního pedagogického vzdělání zde, na Karlově univerzitě. Všem absolventům bakalářského studia přeji mnoho úspěchů do dalšího života a věřím, že získání diplomu bude prostředkem ke splnění našich životních cílů. Všem svým kolegům z navazujícího magisterského studia připojuji přání neutuchajícího elánu a chuti vytrvat v oboru. Přestože se učitelské povolání netěší v posledních letech velké prestiži, pokusme se alespoň jeho vážnost už dále nesnižovat.

Milí bakaláři, neusněme po dnešním slavném dni na vavřínech a vstupme do další životní etapy jako **rytíři**.

Děkuji.

PROJEV Č. 2

Ukončení studia

Milí spolužáci, spolužačky!

A je to tady! Ten okamžik, na který jsme všichni čekali, je tu - konec našeho studia. Zvládli jsme zápočty, zkoušky a další překážky, které nám škola stavěla do cesty. Tři roky přednášek, bezesných nocí, bolavých rukou od psaní poznámek a unavených očí z nekonečného čtení knih, vytoužené přestávky i tolik oslavovaný, všemi bývalými studenty vzpomínaný studentský život. To všechno nám právě končí. S každým koncem však přichází i nový začátek.

Nyní se musíme postavit na vlastní nohy a pustit se vstříc realitě života. Nyní nám už nikdo nebude říkat, co se máme naučit, kdy a co odevzdat, nebo snad nás prosit, abychom se dostavili na přednášku. Nyní je už vše na nás. Myslíte si však, že už se nebudeme muset nic učit a nikdo nás nebude vychovávat? Opak je však pravdou. „Jediný učitel, kterému se občas podaří někoho vychovat, je život.“ Je veřejným tajemstvím, že se neučíme pro školu, ale pro život. Pokud nám toto dosud říkali profesori či rodiče, tak jsme nad nimi jen mávali rukou, ale nyní jim začneme s přibývajícimi roky jen mlčky přikyvovat a vzpomínat na kouzlo školních lavic a možná si i sahat do svědomí, co jsme mohli udělat lépe.

Je to tak, milí přátelé, nyní máme osud jen ve svých rukou. Nyní přestáváme být spolužáky a spolužačkami. Nyní se z nás stávají individuální osobnosti, které nejsou nevzdělané, jako byl Hloupý Honza, přesto se stejně jako on vydávají do světa, aby je naučil to, co škola neuměla. Stává se z nás jen kapka v moři, která se bude snažit najít své místo. Místo v realitě světa. Každá kapka je však pro moře důležitá, stejně tak jako my jsme důležití pro svět.

„Každý z nás dělá mnoho věcí, aby vyhověl snům ostatních lidí - rodičům, partnerům, učitelům nebo spolužákům. Nyní se však tento okruh zúží a my budeme realizovat více než své sny. I já nyní mezi vámi vidím mnoho úspěšných novinářů, moderátorů, manažerů nebo reklamních agentů. Vidím však mezi vámi i mnoho šťastných rodičů, manželů a manželek. Až se jednou, třeba za deset let, sejdem na školním srazu, nebudeme si již tak podobní jako jsme byli dosud, každého z nás jeho život odváne do jiných konců světa, přestože jsme měli dosud tolik společného. Přeji vám proto, abyste nyní začali plnit všechny své sny, neohlíželi se na sny ostatních a šli za svým cílem. Za cílem být nyní samostatní, neohrožení, šťastní.

PROJEV Č. 3

Milá Alenko, milý Jendo!

Ve vašem svatebním oznámení stojí krátce a výstižně napsáno „máme svatbu“. Vážení hosté a přátelé, můžete si o tom myslet co chcete, ale já jsem od svého kamaráda ze šachového klubu zvyklý na jasné a přímé otevření hry. A protože vím, milý Jendo, že nejsi přítelem rychlých nebo simultánních partií, očekávám, že tvoje svatební partie bude bohatá na varianty, a s tvým smyslem pro správný okamžik také dlouhodobá a přímočará. Jako šachovému laikovi, milá Alenko, bych ti měl jako šachista a dlouholetý manžel krátce vysvětlit pravidla hry.

Na počátku je „otevření“. Klasicky se otevírá hra bílými figurami – pěšákem z e2 na c4. Tento tah jsme právě sledovali na obecním úřadě. Nyní si začnete budovat své pozice, plánovat další kroky v terénu. To je nutné. Musíte se vzájemně poznávat, ale současně zůstat sami sebou.

Střední část hry má sklony ke zmatkům, komplikacím a různým překvapením. Mnohdy se partneři navzájem zablokují a jediným východiskem bývá výměna něčeho za něco, na šachovnici figura za figuru. Většinou bývá nutné se některých pozic vzdát, každý tah důkladně promyslet – tah vlastní i partnerův. Kterým směrem asi může zasáhnout?

Ke konci hry se pak opět stává všechno jasnější a přehlednější. Krása takové partie nezávisí na tom kdo vyhraje, ale jak oba partneři hru vytvářejí – to je pěkné při šachu i v manželství. Kromě toho, milá Alenko, každý šachista ví, že dáma je to nejcennější co má, a že její pohyblivost a schopnost prosadit se je nepřekonatelná.

Tak vám přeji i jménem kamarádů z klubu, aby vaše manželská partie byla vždy napínavá, zábavná, sportovně správná a moudrá.

Nechci už dál zdržovat průběh vaší svatební oslavy a proto zdvím skleničku a připíjím vám se všemi ostatními na štěstí a pohodu.

PROJEV Č. 4

Milá Heleno, milý Karle!

Nejprve srdečný dík za pozvání k vaší oslavě tohoto významného dne. Pohostinnost je vám

vlastní po celou dobu trvání vašeho manželství, o tom se většina z nás již dávno přesvědčila. Tato pohostinnost, která u vás obou pramení ze srdce, mi připomíná starou řeckou báji, nazvanou jednoduše Filemon a Baucis. Mezi tímto párem a vámi je jistá paralela, a proto mi dovolu, abych vám ji krátce zopakoval:

Otec bohů Zeus a jeho syn a současně posel bohů Hermes chtěli vyzkoušet lidi, jak dovedou být přátelští k hostům. Proto se sestoupili z Olympu a jako chudobní pocestní procházeli zemi a prosili o jídlo a nocleh. Všude jim však přibouchli dveře před nosem. Už se chtěli dalšího hledání dobrých lidí vzdát, ale podnikli ještě jeden pokus na konci malé vesničky. Tam našli Filemona a Baucis, staré manželé, kteří spolu v míru a pokoji žili už dlouhá léta. Ti přijali cizince bez vyptávání a pohostili je vším, co měli.

V tomto příběhu jsou Filemon a Baucis, nejchudší lidé ve vsi, což se ovšem o vás říct nedá, ale jejich srdečnost a velkorysost máte také. Podle pověsti byla láska Filemona a Baucis natolik velká, že ji mohli rozdávat. Žili spolu tak šťastně, že chtěli, aby se z jejich štěstí čerpali i jiní. Také vy máte otevřenou náruč pro každého, kdo ji potřebuje. To, co vás spojuje, předáváte společně ostatním – pocit bezpečí a klidu v dnešní hektické době.

A za to vám děkujeme a přejeme vám, aby vás bohové odměnili stejně jako Filemona a Baucis, kteří si přáli zůstat spolu navěky. Zeus je na konci jejich života ve stejném okamžiku proměnil ve dva stromy. Filemona v dub a Baucis v lípu. A legenda o tom vypráví: „...a dávno zmizely domy a chrámy na onom místě ve Frýgii, ale ty dva stromy zde stojí v těsném spojení jako symbol nerozlučnosti...“

Než však takový okamžik nastane, chceme s vámi oslavit ještě mnoho vašich výročí, každé tak veselé, jako je to dnešní. Na vaše zdraví!

PROJEV Č. 5

Milé maturantky a maturanti!

Milí rodiče!

Milé kolegyně a kolegové!

„Non scholae, sed vitae discimus“ - neučíme se pro školu, ale pro život.

Vzpomínáte si? V jedné učebnici latiny je toto úsloví uvedeno jako příklad na užívání slova „discere“, které jsme se učili časovat zdola nahoru a shora dolů. Dnes častěji slyšíme od našich ...nácitelych jen jeden tvar tohoto slovesa, a to „disco“, ovšem ve zcela jiných souvislostech.

Vzdělání a vědomosti nemůžete považovat za majetek – nedá se koupit a zpočátku ani dobře prodat. Učili jste se tedy nadarmo, jenom pro známky ve škole a ne pro život?

Jestliže to, co máte napsáno v tuctech sešitů za celou dobu svého vzdělání od základní školy až po maturitu, není to, co budete v životě potřebovat, co to tedy je? Strávili jste svůj veškerý čas až dosud jenom nějakým hraním? Hraje se na hudební nástroj, hraje se v divadle. V literatuře a politice se hraje se slovy, šach se hraje s figurkami. A pak vidím jaké nadšení, jaké zaujetí, jakou aktivitu vyvolává náš sbor, náš orchestr, divadelní představení plné fantazie. A teď se smutkem pozoruji, kolik vás, maturantů, opustí tento vynikající divadelní soubor. Myslím také na přínosné projekty k soutěžním tématům, na úspěchy při sportovních soutěžích s jinými školami a ještě na mnoho jiného. To vše je také škoda a život v naší škole. Když to všechno domyslíte, sami dojdete k závěru, že tyto aktivity vedle matematiky, češtiny, fyziky a dalších předmětů mají své oprávněné místo. Vztah k povolání není přitom na první pohled patrný. Měřeno „vážností života“ je to všechno jenom hra. Hra ve smyslu toho, že se vše děje bez nucení, ale zato s plnou vážností a nadšením. Důležité je, že tyto domnělé hrátky směřují k utváření člověka. Komplexní vzdělání je pro správné utváření charakteru a osobnosti velmi důležité.

Přeji si, abyste také tuto zkušenost převzali pro svůj další život. Zachovejte si kritický smysl pro realitu, ale nezapomeňte, že svět se neskládá jen z materialistických hodnot, z věcí vypočitatelných, změřitelných a zvažitelných, ale také z toho, co nosíte v sobě: ze snů, utopií a ideálů!

Mnohé z toho, co jste se naučili, můžete zapomenout. Vždy se však držte logiky a rozumu, ideálů tolerance a humanity.

Pokud to splníte, dokážete, že jste se neučili pro školu, ale opravdu pro život! Přeji vám na další cestě životem všechno nejlepší!

KLÍČOVÁ SLOVA

Stylistická analýza

Analýza slavnostních projevů

Objektivní slohotvorní činitelé

Subjektivní slohotvorní činitelé

Působení slohotvorných činitelů

Rysy slavnostních projevů